NATIONALISME, BEVRIJDINGSBEWEGING en anarchistische kritiek

DE AS 65

de AS

anarcho-socialisties
tijdschrift

Nr. 65, twaalfde jaargang - januari/maart 1984

De As verschijnt vier maal per jaar en is een uitgave van Stichting de As, 's-Gravenhage.

Jaarabonnement f. 19,50, buiten Benelux f. 25,50
Bestelling door storting op giro 44 60 315 van Stg. de As.

Adreswijzigingen bij voorkeur per briefkaart, of per giro (verbeter het adres op de kaart) graag met vermelding van de postkode.
Reklamering met vermelding van de laatste betaaldatum, als aangegeven in uw giro-administratie.

Nieuwe abonnementen gaan in met het eerste nummer van de jaargang, tenzij anders aangegeven bij bestelling.

Redactie-adres: postbus 35061, 3005 DB Rotterdam.
Administratie-adres: postbus 93, 2501 CB 's-Gravenhage.

Redaktie: Cees Bronsveld, Thom Holterman, Rudolf de Jong, Jaap van der Laan, Wim de Lobel, Simon Radius, Hans Ramaer.

Omslagontwerp: Wrik/Utrecht.
Verder werkte mee: Bas Moreel.

REDAKTIONEEL

Met ingang van deze aflevering van De AS is Anton Constandse, die over enkele tijd 85 jaar wordt, uit de redaktie getreden. Vanaf de eerste jaargang van dit tijdschrift is Constandse redakteur geweest en heeft hij talrijke artikelen gepubliceerd, vooral op het terrein van de internationale politiek. Aflevering 39/40 van De AS was geheel gewijd aan zijn aktiviteiten op het terrein van het anarchisme, terwijl in 1979 bij Meulenhof/Amsterdam 'Anarchisme: inspiratie tot vrijheid' verscheen, waarin een deel van zijn AS-artikelen werd gebundeld. Mede door zijn stimulerende redacteurschap heeft hij een belangrijke bijdrage geleverd aan het voorbestaan van dit tijdschrift. De huidige redakteuren danken hem - en evenzo Wim van Dooren en Machteld Bakker die eerder de redaktie verlieten - voor alle tijd en energie die aan De AS is besteed.

DE VIJANDEN VAN ONZE VIJANDEN ZIJN ONZE VRIENDEN NIET

Rudolf de Jong

De bourgeoisie - zo betoogde Marx - is niet in staat iets te leren van zijn fouten en vergissingen. Als dit waar is, en als de stelling bovendien omkeerbaar is, dan zou het sinds jaar en dag wemelen van de burgerlijke figuren en denkbeelden in zeer brede progressieve kringen!
En het niets geleerd hebben geldt in heel sterke mate voor de processen van de kolonisatie en nationale bevrijding. Wat een illusies zijn hier tot desillisies vergaan! En ook: hoe snel schiep men zich weer een volgende, zelfde illusie, zonder lering te trekken uit de desillusie.
Wat thans neutraal "de-kolonisatieproces" heet, werd eens aangeduid als "de bevrijdingsstrijd van de gekleurde volken tegen de koloniale overheersing", en die woorden riepen diepe emoties op. Er werden grote verwachtingen gekoppeld aan die bevrijdingsstrijd, niet alleen voor die gekleurde volken zelf, maar voor de hele wereld, voor de arbeiders in het westen, voor de komst van het socialisme.

Het afschudden van het Nederlandse koloniale juk door Indonesië was een grote overwinning en werd door geheel links (tot diep in de Partij van de Arbeid!) ook als zodanig beleefd. En hoe is de toestand nu? Een harde militaire diktatuur die, bijvoorbeeld voor de Papoea's, veel kolonialistieser is dan het Nederlandse bewind en op Oost-Timor genocide bedrijft.
De ongebonden landen van de derde wereld werden in de Koude Oorlog als een derde - vredelievende en vredestichtende - macht gezien tussen Oostblok en Westblok. Cuba en Vietnam (en in iets mindere mate de bevrijdingsbewegingen in wat toen nog Portugees Afrika heette) belichaamden de hoop voor een hele generatie van progressieve jongeren rond 1970; Che Guevara en de guerilla: de revolutionaire romantiek.Maar Che en de guerilla's zij dood; in Cuba en Vietnam onderkent men thans de diktatuur en de onvrijheid.Anarchisten hebben het steeds moeilijk gehad met anti-koloniale en anti-imperialistiese, nationale bevrijdingsbewegingen. De verbinding van *nationaal* en *bevrijding* geeft dat al aan. Anarchisten zijn onderling ook nogal eens verdeeld geweest naar aanleiding van deze kwesties.
Bijvoorbeeld over Cuba. Op een internationaal anarchistencongres in Parijs werd in 1971 de Cubaanse anarchistische beweging in ballingschap door veel aanwezigen niet geaccepteerd omdat men in geen geval het Amerikaanse anti-Castrisme in de kaart wenste te spelen.
Anarchisten en nationale bevrijdingsbewegingen (dwz. bevrijding van een koloniale macht, of van een diktator of van ekonomies imperialisme of een combinatie daarvan) hebben dezelfde vijanden maar het zijn daarom nog geen vrienden. De wegen die zij - vooral na de overwinning - bewandelen, zijn volstrekt verschillend.
In de vorige eeuw zetten Proudhon en Bakoenin zich af tegen de wegen van de nationale bevrijdingsbeweging bij uitstek van hun dagen: de Italiaanse nationale eenheidsbeweging van mensen als Garibaldi en Mazzini. Elders in dit nummer wordt er dieper op ingegaan. Hier wijs ik op twee dingen. Ten eerste: Bakoenin's kritiek op Mazzini en Garibaldi verschilt niet wezenlijk van Marx opvattingen. Een parallelle kritiek gaf Marx op Simon Bolivar, de grote man van de strijd tegen de Spaanse koloniale overheersing van Latijns Amerika. Ten tweede: een belangrijk punt in die kritiek is gericht op het feit dat

de nationalistiese idealisten zich illusies maken, doordat zij zich los proberen te maken van de maatschappelijke werkelijkheid en tegenstellingen *(de klassestrijd)*
De humanitaire sociale en vrijheids - idealen - die bij Mazzini en Garibaldi eveneens bij zo veel latere voormannen in de strijd tegen koloniale overheersing en nationale bevrijding oprecht beleden werden toen zij nog moesten strijden - zal door de nationale staat niet verwezenlijkt, maar gefrustreerd worden. En dat is inderdaad wat wij te zien hebben gekregen sinds de dagen van Marx en Bakoenin, en nog steeds zien. De sterk door Marx beïnvloede historicus Eric Hobsbawm karakteriseerde Mazzini als een mislukte Fidel Castro. Met evenveel recht kan men Castro een geslaagde Mazzini noemen en daarmee plaats ik Castro en de Cubaanse revolutie niet bij de socialistiese maar bij de burgerlijke revoluties en revolutionairen, en ben ik terug bij het uitgangspunt van dit artikel.
De verwachtingen die worden gekoesterd van nationale bevrijdingsrevoluties hangen samen met het burgelijke, althans niet-socialisties zijn van die revoluties en het niet-socialist zijn van de bewonderaars ervan, die het elke keer op dezelfde manier warm lopen voor een bepaald "revolutionair" regime afwisselen met een koude douche krijgen van dat regime en zelfs daarbij wel natter, soms "sadder" maar er zelden wijzer van worden.

REVOLUTIE DOOR DE STAAT

Of de bevrijdingsbewegingen zich socialisties noemen maakt daarbij weinig uit. Het laatste, posthuum verschenen boek van de anarchist Louis Mercier Vega *La révolution par l'état* (De revolutie door de staat) is in dit verband interessant. Hij behandelt in deze studie een aantal regimes in Latijs Amerika, zowel rechtse militaire diktaturen als Cuba, en wijst op de gemeenschappelijke ontwikkelingen in deze landen met, op het eerste gezicht, zulke verschillende politieke systemen.
Als gemeenschappelijk ziet hij een moderniseringsproces waarbij de staat de centrale rol speelt, niet alleen als gangmaker, maar als maatschappelijke kracht. De staat schept - door zijn eigen werkzaamheden steeds verder uit te breiden, door de groei van staatsbemoeienis en staatsmacht - een brede sociale laag van ambtenaren of anderszins van de staat afhankelijken, een door de staat gevormde burgerlijke klasse. Niet alleen een "nieuwe heersende klasse" in de traditionele zin, van gezaghebbers en managers, maar in veel bredere zin, allen die afhankelijk zijn van de staat.
De militairen die in de derde wereld naar de macht grijpen - Brazilië is een standaardvoorbeeld, maar ook in Chili, Argentinië en Indonesië gaat dit op - bemoeien zich niet alleen met de politiek. Het leger krijgt dezelfde rol toebedeeld die bijvoorbeeld de partij in Cuba speelt en controleert niet alleen de politiek maar ook het ekonomies leven, de opvoeding en de cultuur. Het leger krijgt tot taak niet alleen de staat, maar de hele samenleving te beheersen en te sturen in de gewenste richting van modernisering.
Mercier ziet continuiteit in dit moderniseringsproces van "revolutie door de staat", welke door allerlei wisselingen van regimes heenloopt, linkse en rechtse regimes met elkaar verbindt, en een continue kracht is die bijvoorbeeld in een land als Chili doorloopt: vóór Allende, tijdens Allende en onder Pinochet. Al eerder had Mercier er op gewezen dat Allende in zekere mate medeverantwoordelijk was voor de staatsgreep van Pinochet die hem, Allende, vermoordde. Als bij een klassiek drama zou men kunnen spreken van de schuldeloze schuld van de held Allende. Het was namelijk Allende die - als tegenwicht tegen rechts - het leger steeds

meer inschakelde in de politiek en naar voren schoof als belichaming van natie en staat.
Het spreekt vanzelf dat deze opvattingen Mercier niet in dank zijn afgenomen door veel wat zich als links, progressief en revolutionair in en over Latijns Amerika profileert. Zijn boek is dan ook weinig besproken. Mercier wekt weinig illusies, maar hij leert ons tenminste iets over de vergissingen en de desillusies en hij analyseert meer dan degenen die zich steeds opnieuw illusies maken bij elke volgende"anti-imperialistiese" bevrijdingsstrijd.

MODERNISERING ZONDER BEVRIJDING

Ik zou ten aanzien van al de nationale - zich al dan niet socialisties noemende - bevrijdingsfronten en bewegingen willen spreken van: losmaking en overname, gevolgd door modernisering zonder bevrijding. Losmaking, direkt van de koloniale overheerser, of indirekt, van een Westerse neokoloniale struktuur; maar ook: overname van het machtsapparaat en voortzetting van het werk van de kolonisatoren en neo- kolonisatoren. Het kolonialisme is niet afgebroken maar overgenomen door de opvolgers. Typerend is hoe "heilig" de staatsgrenzen zijn voor de jonge naties. Toch zijn dat de meest koloniale en imperialistiese scheidslijnen die zich denken laten, vaak op Europese tafels met lineaal getrokken en dwars door stammen en volken, talen en culturen, heen lopend. De "natievorming" in deze jonge staten is tevens een kolonialiseringsproces vanuit de hoofdsteden en machtscentra, ten koste van minderheden en hun culturen.
En de modernisering (of dit nu door pro-Westerse of anti-Westerse regimes gebeurt) ligt in het verlengde van de kolonialisatie. De Miskitos indianen in Nicaragua zijn er een kenmerkend voorbeeld van. Ongetwijfeld maken de Amerikanen gebruik van deze zaak in hun propagandaoorlog. Maar men hoeft zich geen illisies te maken. Er zijn duidelijke uitspraken van Sandinistiese leiders.Alleen de natie (lees: de staat) zeggen zij is in staat de nationale rijkdommen in het gebied van de Miskitos tot ontwikkeling te brengen; de Miskitos - en hun eigenheid, hun levenswijze - moet daaraan ondergeschikt zijn. Dat is een revolutie door de staat, ten koste van de Miskitos en ten behoeve van modernisering. Bij linkse en rechtse regimes verloopt het moderniseringsproces ten dele op andere wijze, maar het is steeds vanuit de staat gedacht en daaraan hebben de mensen zich aan te passen. Modernisering zonder bevrijding derhalve.
Hoezeer ook de Cubaanse revolutie een in wezen burgelijke modernisering nastreeft blijkt uit een opmerking die een kritikus in een marxistiese libertair getint tijdschrift eens maakte over de *Monthly Review*.
Dit Amerikaanse tijdschrift, maakte in de jaren zestig opgang in progressieve kringen. Er was dan ook geen progressief "item" of het tijdschrift liep er warm voor: de culturele revolutie in China, black power, Vietnam, Cuba toen Castro nog geen Marxist was, Cuba toen hij het eigenlijk altijd al geweest was, enz.; "omzien in verwondering" kwam men daarbij echter zelden tegen. Kortom, de *Monthly Review* was er een sprekend voorbeeld van hoe springlevend en bruikbaar het Marxisme nog wel was.
Deze kriticus wees echter op het volgende. Bijna elke keer als door de *Monthly Review* een revolutionaire ontwikkeling in een land werd toegejuicht, beginnen de redakteuren hun exposé met de bespreking van een kapitalistiese kritiek op de oude toestand in het land en liefst nog van een gerenomeerde kapitalistiese instelling, zoals het IMF of een Amerikaanse senaatscommissie. Die kritieken betreffen altijd het gebrek aan modernisering in het desbetreffende land: geen

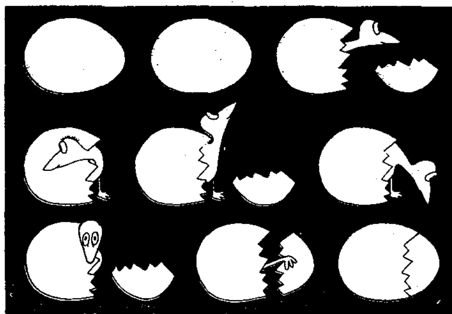
infrastruktuur, onvoldoende onderwijs, achterlijke agrariese organisatie, corruptie, slechte hygiëniese leef- en woonomstandigheden en door dit alles te weinig mogelijkheden tot kapitaalvorming.

In de loop van het artikel in de *Monthly Review* werd dan steeds duidelijk gemaakt dat al deze zaken, die de oude kapitalistiese en koloniale orde liet liggen, nu opgepakt en aangepakt worden door het nieuwe revolutionaire regime. Dat betekent dan wel - aldus nog steeds onze kritikus - dat de normen en maatstaven die de Marxisten van de *Monthly Review* hanteren ontleend zijn aan het IMF, de Amerikaanse senaat of andere woord- en bewindsvoerders van het grootkapitaal!

Ook voor het boek dat de redakteuren van de *Monthly Review* over Cuba schreven gaat de kritiek volledig op. De normen van dit soort progressieven zijn die van de burgelijke samenleving: produktietoename, een arbeidsethos in dienst van produktieplannen, die bovendien buiten de mensen om vastgesteld worden, diciplinering, bebewondering (en grenzeloze verwachtingen) van de leiders die de revolutie "maken" en met wie zij diskuteerden over de "nieuwe mens", zonder er oog voor te hebben dat de gewone mensen als brave burgers de richtlijnen zo goed mogelijk mogen uitvoeren. Het is het oude misverstand dat, wanneer het partikulier eigendom van de produktiemiddelen maar in staatshanden komt, het socialisme in aantocht is. In feite is de staat de schepping bij uitnemendheid (méér dan het partikulier eigendom) van de burgelijke samenleving en is het de staat die in de derde wereld de vervormende en scheppende kracht is van een burgerlijke maatschappij.

Revolutie door de staat betekent daarom het ontwikkelen van een burgerlijke samenleving.

Nu kan men - en ik reken mijzelf heel beslist daartoe- zeer verheugd zijn over elke modernisering die in een burgerlijke samenleving tot verbeteringen voor mensen leidt (en door die mensen ook zo gevoeld wordt), zoals bijvoorbeeld woningen, onderwijs, medische zorg, enz. Zij betekenen een reëel stuk vrijheid voor de mensen. De immateriële veranderingen die dikwijls met deze modernisering samenhangen kunnen evenzo grote vrijheid brengen. "Er is nu veel meer vrijheid. Jongens en meisjes kunnen vrij met elkaar omgaan", hoort men op Cuba. Maar tevens verneemt men - uit dezelfde monden - klachten over het gemis aan vrijheid, over de reglementering van het leven, over de diktatuur, het conformisme en het sociale patroon waarin men geperst wordt. Deze ambivalente gevoelens - meer én minder vrijheid - leven ook onder degenen die materieel geprofiteerd hebben van allerlei sociale programma's (woningbouw, onderwijs, gezondheidszorg). Helaas eindigt de ambivalentie altijd in de doodlopende straat van diktatuur en verburgerlijking door de staat.

DE NIEUWE BAZEN IN NICARAGUA

Jaap van der Laan

In derde wereldlanden spelen anarchistiese bewegingen nauwelijks een rol in de nationalistiese bevrijdingsbewegingen. Teleurstellend, maar een realiteit. Het volgende artikel gaat in op de sandinistiese staatsvorming en op de tweeslachtige houding die door veel libertairen wordt ingenomen tegenover deze ontwikkelingen. Het is duidelijk dat het sandinistiese regime in Nicaragua een vooruitgang betekent tov de diktatuur van Somoza Een vooruitgang in de zin van een rechtvaardiger verdeling van de weinige beschikbare middelen. Ook staat Nicaragua sterk onder druk, militair en ekonomies, met name van Amerika.

Veel van de artikelen die in de linkse pers te lezen zijn over de ontwikkelingen in Nicaragua (bijv. in *De Vrije Bluf!* en andere min of meer anti-autoritaire bladen) geven echter een nogal optimisties beeld van de situatie aldaar, benadrukken de buitenlandse druk en rechtvaardigen hiermee bedenkelijke ontwikkelingen, (Bijv.in *Antimilitaristies Tijdschrift* (1983) nr. 4, waarin zonder veel kommentaar de griezelige militarisering van Nicaragua geschetst wordt na een bespreking van de contrarevolutionaire druk). Het is vanzelfsprekend hoopgevender een optimisties beeld te geven van je reisindrukken, vooral omdat het in je eigen land niet zo lukt met veranderingen, maar de meeste artikelen geven niet meer dan reisindrukken en praten ontwikkelingen goed die in eigen land onacceptabel gevonden worden. Misschien is het wel allemaal te ver van ons bed om goed geïnformeerd te raken, maar ook andere motieven spelen zeker een rol.
Het belangrijkste motief lijkt dat kritiek uitgelegd wordt als steun aan rechts. In het theater van de internationale politiek is geen plaats voor ideeën van mensen die niet bij een van de machtsblokken horen. Illustratief in dit verband is het volgende citaat uit de inleiding van de redaktie van *De Vrije* bij het uitstekend gedokumenteerde kritiese artikel van Han Kuysten over de problemen tussen Sandinisten en Miskito-indianen. ' Mede verontrust door de geruchten van de laatste tijd over genocide onder indianen door de sandinisten en bang om mee te huilen met de wolven in het rechtse bos hebben we een interview gehad met Jannie en Wim van het Nicaraguakomitee in Utrecht". (in dit interview wordt Han Kuystens artikel overigens niet weerlegd) (1)
Het lijkt me een misvatting dat kritiek op het Nicaragua van de Sandinisten steun voor het rechtse kamp betekent. Steun aan Solidarinosc in Polen of aan Russiese dissidenten, die ook door rechtse kranten wordt gegeven, is niet automaties steun voor de Amerikaanse politiek,. Libertairen steunen Solidarinosc omdat een zelfstandige arbeidersbeweging zonder binding aan partij of staat, onze steun verdient. Niet omdat Pools nationalisme een verzwakking van Rusland betekent. Pro-Amerikaanse kranten vallen Nicaragua aan omdat de Sandinisten afbreuk doen aan de kracht van het Amerikaanse blok een bedreiging zijn voor de uitbuiting van Midden- en Zuid-Amerika door de multinationals of omdat de revolutie geëxporteerd dreigt te worden en het bewind marxisties zou zijn.
M.i. verdient Nicaragua steun in zoverre dat het een nationalistiese anti-feodale revolutie heeft doorgemaakt, die een voorwaarde is voor verdere ontwikkelingen. Niet omdat het volk er aan de macht zou zijn (zoals de

redaktie van de *De Vrije* min of meer stelt: "Beter dat de Sandinisten af te katten omdat ze de indianen hun autonomie afnemen kunnen we de revolutie in Nicaragua krities ondersteunen. Het kan een speerpunt worden voor Zuid- en Midden-Amerika. Dat weten de VS ook. Al is het een revolutie die gekozen heeft voor een gemengde ekonomie en een pluranalistiese politiek, het is een revolutie die door het volk gemaakt wordt.") (1)
Nicaragua verdient zeker geen steun omdat er aan een vrije samenleving gewerkt zou worden. Dat is niet zo. Sandinisten beheersen volledig de regering en het grootste deel van de ekonomie, er bestaat geen vrijheid van meningsuiting en delen van de bevolking , arbeiders en indianen, worden onderdrukt. Ik zal dit verderop toelichten.
In *De Vrije* (1983) nr.9 staat een merkwaardig artikel van Petter Buvollen over dezelfde kwestie van Sandinisten en Miskito's. In zijn inleiding stelt hij: "In Nicaragua heeft het volk zich vrijgevochten onder de leiding van FSLN en logisch genoeg heeft deze voorhoede de leiding in de voorlopige junta voor nationale wederopbouw". Het lijkt regelrecht overgenomen uit een propagandabrochure voor een willekeurige partijstaat. De redaktie stelt in haar kommentaar:"De revolutie in Nicaragua is vanaf het begin af aan hevig bekritiseerd. Elke 'schending van de mensenrechten' werd op huichelachtige wijze aangegrepen om de Sandinisten en hun revolutie te veroordelen. Niet alleen vanuit rechtse hoek wordt kritiek geleverd (perscensuur, belemmering van partikulieren onderneming). Ook vanuit radikaal linkse en anarchistiese hoek wordt de revolutie in Nicaragua vaak getoetst aan nogal theoretiese en idealistiese opvattingen over revolutie." (2)
Over de kwestie van de bevrijdingsbewegingen en de houding die libertairen daartegenover innemen is in de jaren zestig al een uitgebreide diskussie gevoerd in het Franse blad *Noir et Rouge*. Daarin werd onder meer gesteld: "Libertairen verzetten zich tegen iedere onderdrukking en elke regering, maar ze staan niet los van de verdeling van de wereld in twee blokken. Als je kijkt naar de ekonomiese en militaire macht van de twee superstaten, naar het echèc van iedere enigszins onafhankelijke en spontane beweging, naar de passiviteit van de arbeidersklasse, is het begrijpelijk dat ieder libertair perspektief vervaagd en irreeël wordt. In deze internationale situatie ben je ertoe geneigd het minste kwaad te kiezen en, al is het maar symbolies, je in de schaduw van de ene of de andere macht op te stellen om maar 'realist' te zijn. Zo kom je ertoe degenen die onze (libertaire) positie proberen te verdedigen, buiten de twee grote blokken om, ervan te beschuldigen dat ze buiten de realiteit staan." (3).

VERZET

In 1961 gingen een aantal linkse studenten, die voor een deel afkomstig waren uit de kommunistiese partij, de bergen in om een guerilla tegen Somoza op te zetten. In de jaren zeventig vonden een aantal ontwikkelingen en gebeurtenissen plaats waardoor Somoza's diktatuur tenslotte ieder steun in het land verloor. De belangrijkste hiervan waren: de toenemende ekonomiese krisis die een zware tol in Nicaragua eiste o.a. door de daling van inkomsten uit de verkoop van de belangrijkste exportprodukten koffie, suiker, katoen en rundvlees.
Ook een groot deel van de industrie werd gesloten en de werkloosheid steeg flink. De internationale hulp na de aardbeving van 1972, die de hoofdstad Managua grotendeels in puin legde verdween in de zakken van Somoza. Hij gebruikte deze hulp om de Nica-

raguaanse banken over te nemen, die tot dan in handen waren geweest van de plaatselijke zakenwereld. In deze jaren moest Somoza steeds meer zijn toevlucht nemen tot terreur om zijn regime in stand te houden. Toen in januari 1978 Chamorro vermoord werd braken overal in het land stakingen uit en gingen tienduizenden de straat op om te protesteren tegen Somoza. Chamorro had in zijn blad, het liberale, *La Prensa*, voortdurend gepleit voor vrije verkiezingen, landhervormingen en beperking van vooral de Amerikaanse invloed in Nicaragua.

Dit algemene verzet leidde tot een samenwerking van vrijwel alle lagen van de bevolking. Boeren, arbeiders, fabrieksdirekteuren, middenstanders en indianen vonden elkaar in het verzet tegen het feodale bewind van Somoza. Er kwam een samenwerking tot stand met het in 1961 ontstane FSLN (Frente Sandinista de Liberacion Nacional) die over de militaire middelen beschikte om de Guardia Nacional van Somoza te verdrijven. Somoza vluchtte in juli 1979 naar Paraguay en hiermee was het eerste doel van de revolutie bereikt.

De Nicaraguaanse revolutie is in feite een strijd geweest waarin alle klassen van de bevolking samenwerkten tegen het feodale bewind van Somoza. Bij een modernisering van de op terreur gebaseerde feodale samenleving hadden alle klassen belang. (Ik bedoel hiermee: verbetering van de infrastruktuur verbreding van de op monocultures gebaseerde ekonomie, beperking van de uitbuiting door de multinationals, grotere werkgelegenheid en ontwikkeling van de binnenlandse markt.) Links en rechts verschilden hierover niet van mening, wèl over de manier waarop deze verbeteringen gerealiseerd moesten worden. Dit vormt dan ook de basis van de konflikten die later met de Sandinisten zijn ontstaan.

In het na de vlucht van Somoza ontstane machtsvacuüm greep de FSLN naar de macht.

Er werd een junta gevormd waarin naast drie FSLN leden ook twee vertegenwoordigers van de nationale bourgeoisie zaten, Victoria Chamorro en de miljonair Alberto Robelo. Deze twee traden binnen een jaar uit de junta, toen de FSLN het aantal leden van de Consejo de Estado (Staatsraad; een soort wetgevende vergadering) van 33 naar 47 uitbreidde. In de Consejo zitten naast vertegenwoordigers van door de Sandinisten beheerste groepen als leger, wijkraden, vakbonden, vrouwenbeweging en het FSLN zelf, ook de kerk, andere vakbonden en enkele politieke partijen. Door de uitbreiding van het aantal leden, kreeg de FSLN de absolute meerderheid in de Consejo! Dit uittreden was het eerste duidelijke teken van het uiteenvallen van het gemeenschappelijke front tegen Somoza. De behoudende leden van de ondernemers klasse en van het kader waren natuurlijk al eerder uit Nicaragua gevlucht.De FSLN had een ander idee over het nieuwe Nicaragua dat de progressieve bourgeoisie en middenstand. De laatsten wilden wel een sterke staat, maar dan naar Mexicaans model zodat het kapitaal nog winst kon maken. De FSLN-leiding streefte echter naar een maatschappij waarin het sociale en industriële leven onder controle staat van een staat die, door een nieuwe klasse , van burokraten wordt beheerd.In eerste instantie is hier nog wel plaats in voor privè initiatief, maar hierop moet de staat wel controle uit kunnen oefenen.

CONSOLIDERING VAN DE MACHT

De eerste stap in het consolideren van haar macht nam de FSLN door haar greep op het leger te vergroten. Hierbij werd het volksleger dat Somoza verslagen had omgevormd in een hiërarchies leger, naar het model dat alle kapitalistiese landen kennen. Of zoals

het Spaanse anarchistiese tijdschrift *Bicicleta* schrijft: "Het Sandinistiese Volksleger (Ejercito Popular Sandinista) is in toenemende mate van een volksleger veranderd in een hiërarchies leger waarin minder politieke diskussie plaats vindt. Het argument hiervoor is een grotere militaire efficiëntie en lagere ekonomiese kosten." En: "De FS LN heeft haar militaire struktuur ook in het burgerleven doorgevoerd meer door de druk der omstandigheden dan met opzet- zo hebben de recent gecreëerde massa organisaties een volstrekt hiërarchiese struktuur". (4) Met deze massa-organisaties worden o.a. de wijkkomitee's en vakbonden bedoeld.

In landen waar het feodale bewind door een guerilla wordt omvergeworpen bestaat meestal geen grote arbeidersorganisatie die enig gewicht in de schaal kan leggen. De guerillastrategie leidt ertoe dat een nieuwe heersende klasse met haar eigen leger aan de macht komt, zonder dat de arbeidersbeweging het beheer over de ekonomie over kan nemen (vgl. Cuba,Mozambique e.d.) Eèn van de redenen voor het ontbreken van een sterke arbeidersbeweging in Nicaragua is ongetwijfeld de repressie onder Somoza, maar dit vormt m.i. een gering excuus voor het creëren van een staatsburokratie: *No Middle Ground* (Antiautoritarian perspektives in Latin America and the Caraibean) zegt daarover: "Er zijn socialisten die stellen dat het echte socialisme - d.w.z. demokraties zelfbeheer van de industrie en de maatschappij door de werkende bevolking- in Nicaragua niet bereikt kan worden, omdat door de schaarste de klassemaatschappij niet kan worden uitgebannen. Dit idee is gebaseerd op de opvatting dat de problemen van burokratie en onderdrukking volledig te wijten zijn aan de achterlijkheid van derde wereldlanden. Deze argumentatie moeten we afdoen als een verontschuldiging voor burokratie en uitbuiting. Bovendien zit in de redenering iets denigrerends. Derderangssocialisme is goed genoeg voor de derde wereld maar wij in het geindustrialiseerde hart van de wereld zijn beslist voorbestemd een hogere graad van socialisme te bereiken. Echt socialisme vloeit echter niet automaties voort uit een bepaald technies ontwikkelingsniveau maar er is ook een autonome arbeidersbeweging nodig die zich bewust richt op het realiseren van arbeiderszelfbeheer. Als een partij of staatsapparaat een staat beheert ontstaat automatisch een klasse van burokraten, zelfs in een geindustrialiseerd land, kijk maar naar Tsjechoslowakije en Oost Duitsland. (5)

De militarisering van de Nicaraguaanse samenleving is het laatste jaar versterkt doorgezet. Ongetwijfeld is de aanleiding hiervoor de toenemende Amerikaanse druk en de steun aan de contrarevolutionairen in Honduras en Costa Rica." Per 1-1-84 wordt een militaire dienstplicht van twee jaar verplicht gesteld. In principe zijn alle 200.000 mensen in de leeftijdscategorie van 17 - 20 jaar oproepbaar. 10.000 zullen daadwerkelijk voor de eerste lichting worden opgeroepen. Daarnaast zijn alle mannen in de leeftijd 17-50 jaar en vrouwen van 18-40 jaar oproepbaar voor de nationale reserve. Totaal 1 miljoen mensen, 1/3 van de bevolking is zodoende mobiliseerbaar. Aan de dienstplicht is een document verbonden dat onontbeerlijk is bij het gebruik van staatsdiensten, o.a. onderwijs. Bij ontduiking wordt een dergelijk document niet verkregen". (6).

Dit wil zeggen dat het leger van circa 25.000 mensen sterk uitgebreid wordt, en nog meer het karakter van een leger uit een staatskapitalisties land krijgt. Naast het leger bestaat een vrijwillige volksverdediging waarvan de milicia van circa 50.000 mensen deel uit maakt. "Binnen de vrijwillige volksverdediging is de Vigilancia Revolucionaria de tweede belangrijke organisatie. De Vigilancia houdt zich bezig met de 'defensa

social' van de revolutie. Elke nacht worden controlerondes gehouden, zowel ten aanzien van contra-aktiviteiten als van dronkeschap, diefstal e.d. . In haar sociale funkties is de Vigilancia het verlengstuk van de Policia Sandinista. De wijkkomitee's dragen zorg voor de organisatie. De Vigilancia is opgebouwd uit verschillende 'escuadras' met aan het hoofd een 'jefe'. Deze escuadras worden zoveel mogelijk per huizenblok opgezet. In totaal zijn er zo'n 143.000 mensen georganiseerd binnen de Vigilancia." (7).
Dit soort teksten geeft me een 1984 gevoel. Duidelijk is in ieder geval dat de FSLN door de hierarchiese opbouw van de genoemde organisaties op het dagelijkse leven in Nicaragua een grote greep heeft.
Voor libertairen die nog illussies koesteren over de mogelijkheden voor anarchistiese propaganda en akties in Nicaragua nog het volgende: "De Sandinisten zeggen (ik vat hier samen) dat ultra links *objektief* de destabilisatie van de regering van nationale eenheid als doel heeft (de junta bedoelt men daarmee) en daardoor de destabilisatie van de Sandinistiese revolutie. "Dit is gevaarlijk omdat we het land moeten heropbouwen om vrije mensen te worden "Ultralinks denken is te wijten aan "onvoldoende bewustzijn" en een te laag politiek nivo. Verder brengt het optreden van ultralinks het gevaar met zich mee dat de junta gedwongen wordt met autoritaire middelen op te treden. Dat zou de verdieping van het revolutionaire proces vertragen. (La Revolucion Sandinista, brochure van R.A. Tefel, okt. 1979).(8)

EKONOMIE

Een van de eerste stappen van de FS LN na de revolutie was de nationalisering van de banken, waardoor ze controle verkreeg over kredietverlening aan de industrie en tevens groot aandeelhouder van veel industrieën werd. Er is een staatsmonopolie voor import (ENIMPORT) en export (MICOIN). Dit is vooral van belang voor de export van agrariese produkten, zoals koffie, suiker, rundvlees en katoen.. Deze produkten leveren meer dan 2/3 van de inkomsten uit export. Het nationale instituut voor agrariese hervorming (INRA) beheert 50 o/o van de katoenverwerking, terwijl 67 o/o van de katoenplantages privebezit is. INRA beheert verder 80 o/o van de slachthuizen en 70 o/o van de koffieverwerking. De produktie van koffie en slachtvee is echter vooral in privehanden. Door controle op de kredieten, verwerking en im-en export is de greep van de Sandinisten op het ekonomies leven zeer groot. Meer en meer industriëlen proberen hun geld Nicaragua uit te smokkelen en hun fabrieken te sluiten. Ze verliezen de klassestrijd met de Sandinisten. We hoeven natuurlijk niet te treuren om het einde van de kapitalistiese uitbuiting in de Nicaraguaanse industrie maar de nederlaag van deze ondernemers betekent nog niet dat de arbeidende klasse de macht in handen krijgt. De ekonomiese situatie in Nicaragua verslechterd momenteel sterk. Grondstoffen brengen nog steeds weinig op, de druk van de VS op afnemers is groot, en de opbouw van de burokratie en de uitbouw van het militaire apparaat vereisen veel geld. *No middle Grounds:* " De ekonomiese problemen van het land hebben ook geleid tot arbeidskonflikten, onder meer talrijke bezettingen van fabrieken. Hoewel het lijkt dat de situatie op de wereldmarkt soberheid onvermijdelijk maakt, is dit geen rechtvaardiging voor het FSLN monopolie op het nemen van noodzakelijke beslissingen. Beheer van de ekonomie door Staatsburokraten kan de situatie alleen maar verslechteren". (9)

INDIANEN

De problemen die zijn ontstaan tussen

de indianen in Nicaragua (120.000 Miskito's. 10.000 Sumo's en 500 Rama's) en de Sandinisten zijn door Han Kuysten uitgebreid behandeld.(1)
In de twee jaar die inmiddels verlopen zijn is de situatie alleen maar verscherpt. Het komt er in het kort op neer dat de Sandinisten niet willen accepteren dat de indianen zelf uit willen maken hoe ze willen leven en zich verder ontwikkelen. De eigen organisatie van de indianen die in eerste instantie met de Sandinisten samenwerkte is door de laatsten op zij geschoven.
Het gaat in feite om een probleem dat in geheel Amerika bestaat: "De partijen en de organisaties die we....links nationalisties moeten noemen, hebben in theorie en in praktijk de politieke bewustwording van de indianen niet kunnen accepteren. In feite hebben ze het uitgangspunt niet geaccepteerd, nl. de indiaan zelf. Wat orthodox links zegt komt overeen met de houding van bepaalde regeringen die het indiaan zijn bij dekreet afschaffen. Zij stellen de verschillende etniese groeperingen gelijk met de boeren, waaraan dan weer iedere eigen revolutionaire kapaciteit ontzegd wordt. De indianen krijgen de historiese rol toebedeeld zich te assimileren en te strijden voor het politieke programma van het proletariaat"(10)
De Zuidamerikaanse indianen zelf spraken op hun congres in Cuzco (Peru) in 1980 uit dat: "Waar het indiaanse volk de meerderheid heeft hun onmiddellijke doel zelfbeschikking is en waar het in de minderheid is, zij recht op autonomie heeft".
Het is op dit punt dat de Sandinistiese politiek tegen de indianen ingaat. Zij ontkennen de indiaanse identiteit als een culturele waarde op zich en zien niet in dat de marxistiese begrippen bourgeoisie proletariaat, e.d. westerse begrippen zijn, die niet toegepast kunne worden op de indiaanse wereld. De indiaan is geen loonslaaf, hij vormt geen sociale klasse, maar een onderdrukt ras. Armstrong Wiggins, een Miskitoleider zegt hierover:" Zij (de indianen) zijn niet gewend orders te krijgen of loonslaaf te zijn zoals de boeren hier. Het zijn vrije mensen, ze willen jagen voor het vlees dat ze eten, en tot op dit moment heeft de dorpsgemeenschap altijd vlees en vis gehad. Ze houden ervan 's-middags bij elkaar te zitten om wat te praten, elkaar op te zoeken, verhalen te vertellen en spelletjes te doen. .
Zo is het leven van de indianen.....Wat zij (de Sandinisten) primitief noemen is het feit dat de indianen het gewoon vinden in een dorpsgemeenschap te leven zonder elektriciteit, met een 'subsistance' ekonomie, waarin geen surplus geproduceerd wordt. Ze houden vol dat het onze schuld is dat Zuid-Amerika een achterlijk gebied is en dat we gedwongen moeten worden om voor de staat te produceren." (11)
De Sandinisten willen hun politiek aan de indianen opleggen. Zo wordt de deportatie van indianen uit de oorlogszône bij de grensrivier met Honduras, de Rio Coco, gerechtvaardigd met o.m. de volgende argumenten. De indianen krijgen in de nieuwe dorpen meer grond, zodat ook zij landbouw en veeteelt kunnen bedrijven; ze krijgen fatsoenlijke huizen, scholen en medische voorzieningen. Daarvoor worden de indianen ondergebracht in grotere dorpen dan waarin ze oorspronkelijk woonden, omdat anders de voorzieningen te duur worden. Naar de mening van de indianen zelf wordt niet gevraagd.
Deze politiek drijft de indianen in het rechtse kamp (waar ze overigens voor een deel al inzaten, omdat ze in de tijd van Somoza nog grotendeels met rust gelaten werden!) Veel indianen zijn gevlucht naar Honduras en wonen in kampen die door de contra's worden beheerst.
De huichelachtige uitspraken van de Amerikaanse regering over de Miskito-onderdrukking kunnen we gezien hun houding tegenover de indianen in de

VS zelf laten rusten. Duidelijk is wel dat alleen autonomie voor de Miskito's en de andere indianen-volken ze tot samenwerking met de Sandinisten had kunnen brengen. Hiertoe zijn de Sandinisten echter nooit bereid geweest. In de Sandinistiese verklaring van uitgangspunten, die op 12 augustus vorig jaar in Managua werd gepubliceerd valt te lezen:
(1) De Nicaraguaanse natie is een territoriale en politieke eenheid. Zij kan niet worden gedeeld, verdeeld of beinvloed, wat betreft haar soevereiniteit en onafhankelijkheid. De officiële taal is Spaans." (2) In Nicaragua hebben alle inwoners gelijke rechten, zonder onderscheid naar ras of religie; de revolutie strijdt tegen iedere vorm van diskriminatie op haar grondgebied, op het gebied van ras, taal en cultuur. (6) De natuurlijke hulpbronnen van ons territorium zijn het eigendom van het Nicaraguaanse volk, vertegenwoordigd door de revolutionaire staat, die de enige organisatie is om de exploitatie ervan rationeel en effectief ter hand te nemen". Erkend wordt dat de indiaanse gemeenschappen recht hebben op een percentage van de opbrengst van de exploitatie van het oerwoud, om deze te investeren in gemeenschappelijke en gemeentelijke ontwikkeling, mits in overeenstemming met de nationale plannen.

In het eerste artikel wordt iedere poging tot autonomie verboden. In het tweede artikel wordt indiaanse cultuur met haar speciale band met de natuur ontkent en wordt de indiaan gelijkgesteld aan andere Nigaraguanen. In het zesde artikel wordt de kolonisatie van het indiaanse grondgebied door de staat gerechtvaardigd en wordt alvast gezegd hoe ze zich moeten ontwikkelen.

Ongetwijfeld bestaan vergelijkbare problemen met de creoolse bevolking aan de Atlantiese kust. Tijdens mijn bezoek aan Bluefields in 1980 was al duidelijk te merken dat de creoolse bevolking weinig op had met de Sandinistiese regering. De cultuur van deze creolen heeft een sterk Caraibies karakter, en gezien de houding van de Sandinisten tegenover de Miskito's valt weinig begrip van de Sandinisten voor deze cultuur te verwachten.

Op 16 maart j.l. heeft de Consejo een kieswet voor de presidents- en parlementsverkiezingen in november a.s. goedgekeurd. Personen vanaf 16 jaar mogen stemmen. Contra-revolutionairen mogen niet aan de verkiezingen deelnemen.(12) . Ongetwijfeld is deze kieswet ingevoerd onder sterke druk van het buitenland. Nicaragua is tenslotte sterk afhankelijk van buitenlandse kredieten.

Naar alle waarschijnlijkheid zullen de Sandinisten een sterke greep op de ekonomiese en politieke gang van zaken blijven houden. Enerzijds omdat zij al over de organisatie beschikken om deze macht te effectueren en anderzijds door de manipulatiemogelijkheden die ze hebben. Bovendien steunt zonder twijfel een groot deel van de bevolking het FSLN, zeker sinds de overwinning op Somoza.

We hoeven natuurlijk niet te juichen bij de invoering van de parlementaire demokratie in Nicaragua. Verkiezingen brengen een zelfbeheermaatschappij niet dichterbij. Hopelijk ontstaat echter enige ontspanning in de politieke en militaire druk op Nicaragua en kunnen de Nicaraguanen op ekonomies gebied weer wat adem halen.

De enorme militarisering maakt een inval door de Amerikanen zelf of een overwinning van de contra-revolutionairen onwaarschijnlijk. Wel blijft de ekonomiese destabilisatie, door de financieele offers voor deze militarisering en door de belemmering van de import een gevaarlijke zaak. De aktiviteiten van de contra's zijn alleen al gevaarlijk omdat ze een alibi vormen voor de ontwikkeling van een sterke staat. Door deze ontwikkeling wordt vrije meningsvorming en een zelfstandige arbeidersbeweging in Nicaragua steeds onwaarschijnlijker.

NOTEN

(1) De Vrije (1982) no. 2, blz. 12 , 13, en 21.
(2) De Vrije (1983) no. 9, blz. 16.
(3) Noir et Rouge, Anthologie 1956 - 1970. Spartacus, Paris 1983, blz. 165.
(4) Notas sobre Nicaragua y la Revolucion Sandinista in Bicicleta, feb. 1982, blz. 92.
(5) No Middle Ground (1983) no. 1, blz. 92. Vgl. ook het artikel van de schrijver Vargas Llosa in De Volkskrant van 24-3-1984.
(6) Anti-Militaristies Tijdschrift (1983) no. 4, blz. 18.
(7) Ibid. blz. 16.
(8) De Vrije (1980), Zomerspecial, blz. 39
(9) No Middle Ground (1983) no. 1, blz. 36.
(10) Bonfil Batalla, Guillermo. Utopia y Revolucion. Mexico ed. Nueva Imagen 1981, geciteerd in IRL, Journal d'expressions libertaires (1983) no. 51.
(11) Akwesasne Notes (1981), no. 4.
(12) NRC Handelsblad, 17-3-1984.

DIEGO ABAD DE SANTILLAN EN AUGUSTIN SOUCHY OVERLEDEN

In de achter ons liggende maanden zijn twee anarcho-syndicalistiese militanten van internationale bekendheid overleden: de Spanjaard Diego Abad de Santillan (20 mei 1897 - 18 oktober 1983) en de Duitser Augustin Souchy (28 augustus 1892 - 1 januari 1984).
Beiden speelden een belangrijke rol in de Internationale Arbeiders Associatie (IAA) die eind 1922 werd gesticht, in de landelijke organisaties ervan en in de Spaanse burgeroorlog in (1936 - 1939). De Santillan was bekend als theoretikus en schreef o.a. een, ook in het Nederlands, vertaald boek over de ekonomiese organisatie van de revolutie.
Hij had zitting in het centrale comitee van de anti-fascistiese milities dat direkt na het uitbreken van de Spaanse burgeroorlog in Catalonië gevormd was en organiseerde de milities die in Aragon vochten. Daarna was hij nog minister van de Catalaanse regering, maar verloor vanaf 1937 steeds meer vertrouwen in de politiek van toegeven van de anarchistiese en anarcho-syndicalistiese organisaties tegenover de communisten en burgerlijke republikeinen, waardoor de sociale revolutie opgeofferd werd. Vóór en na de burgeroorlog was hij aktief in Argentinië, zijn tweede vaderland, waar hij als kind voor het eerst heen ging. Vóór 1930 was hij aktief in het organisatieleven (de FORA en het dagblad La Protesta), na 1940 als publicist, vertaler en uitgever van veel libertaire lektuur. Na Franco's dood keerde hij naar Spanje terug, maar weigerde het pensioen dat hem als ex-minister in Cataloniê toekwam.
Augustin Souchy heeft een zeer avontuurlijk leven gehad: dienstweigeraar in de eerste wereldoorlog, maar ontsnapt naar Zweden. Kort na de revolutie trok hij in 1920 enkele maanden door Rusland. In 1933 uit Duitsland gevlucht, organiseerde hij de buitenlandse kontakten voor de Spaanse CNT in Barcelona tijdens de burgeroorlog. In 1940 wist hij uit een Frans interneringskamp te vluchten en kwam in 1942 in Mexico. Jarenlang werkte hij in vele landen van Latijns-Amerika, als journalist en in de "volwassenedukatie" (o.a. in programma's van de Internationale Arbeiders Organisatie). Na zijn zeventigste zette hij dit laatste werk nog voort in Ethiopië en Madagaskar. Hij bezocht de kibboetzen direkt na de stichting van Israël, Cuba vóór en een jaar na Castro's revolutie, Portugal en de landbezettingen in het zuiden van dat land in 1975. Vorig jaar was hij in Spanje waar een film over hem werd gemaakt: "De lange hoop".
Souchy publiceerde een groot aantal boeken over zijn ervaringen en belevenissen. Zij zijn echter niet erg diepgravend. Souchy was allereerst propagandist, geen theoreticus.
Zowel de geschriften van De Santillan als Souchy zijn in de afgelopen jaren in hun land herdrukt. Beiden schreven ook gedenkschriften. In 1977 verscheen "Memorias" van De Santillan (waarin hij o.a. vertelt hoe hij in Nederland een bloemententoonstelling bezocht en daarbij bijna een enigszins gezette dame omver liep, waarover mijn, bij het incident aanwezige vader, nadat de Spanjaard zijn excuses had aangeboden, opmerkte:"dat was nu onze koningin") "De Memorias" lopen tot aan de nacht voorafgaande aan het uitbreken van de burgeroorlog.
Souchy's memoires "Vorsicht Anarchist!", zo genoemd omdat hij als dienstweigeraar in 1914 een briefje met deze tekst opgespeld kreeg tijdens het transport,lopen door tot op heden. De vierde druk, uit 1982 bevat nog brieven aan Reagan en Brechnev tegen de kernbewapening en Souchy's conclusie daaruit: "De anti-oorlogsbeweging moet van het volk zelf van alle volken gemeenschappelijk, uitgaan".
In kringen van 'orthodoxe' libertairen is zowel Souchy als De Santillan (die overigens nooit identieke denkbeelden hadden) wel verweten dat zij hun revolutionaire overtuiging ontrouw waren geworden en niet meer deden dan hervormingen binnen het kader van de parlementaire demokratie nastreven.
Deze 'beschuldiging' is ook tegen anderen, wel geuit en het is de moeite waard er op in te gaan. De revolutionaire overtuiging van mensen als De Santillan en Souchy bestond uit twee dingen: de anarchistiese idee en de verwachting van; zeg maar het geloof in, de mogelijkheid van een sociale revolutie op arnarchistiese grondslag, in een zo nabije toekomst dat energie en aktiviteit hier direkt op gericht moest zijn. Dit tweede aspekt, de revolutionaire verwachting, ging bij hen na de Spaanse burgeroorlog verloren. Daarbij kwam een waardering voor materiële verbeteringen die aan veel sociale ellende een einde had gemaakt in Europa en de Verenigde Staten en voorts een relatieve maar zeer reële waardering voor politieke burgerlijke demokratie en vrijheden tegenover het totalitarisme.
De anarchistiese idee zijn zij steeds trouw gebleven, ook al werd die meer een culturele dan een direkt revolutionaire kracht. Een verdienste van Souchy is zeker geweest - het blad 'Freedom' wees daar ook op - dat hij door zich anarchist te blijven noemen en op de culturele en konstruktieve waarden van het anarchisme te wijzen, in Duitsland waar hij sinds de jaren zestig woonde,een tegenwicht was tegen alle krachten die het anarchisme gelijk stellen aan terrorisme en geweld. De Santillan - die veel meer theoreticus was - is zijn hele leven trouw gebleven aan zijn opvattingen over het streven naar vernieuwing van het anarchisme, met behoud van de idee. (R d J).

ANARCHISTEN OVER NATIONALE BEVRIJDINGSBEWEGINGEN

Bas Moreel

Anarchisten houden zich maar weinig bezig met onafhankelijkheids- en bevrijdingsbewegingen om redenen die in het vervolg duidelijk worden.
Wat ze er wel over schrijven is niet altijd even sterk. Sommige hiervolgende citaten wekken misschien zelfs de indruk dat anarchisten nogal gemakkelijk dwaze en in de lucht hangende uitspraken doen. Daarin staan ze dan niet alleen. Marx en Engels hebben over onafhankelijkheidsbewegingen dingen geschreven waar hun volgelingen maar beter niet te koop mee kunnen lopen. Van de andere kant zijn er door anarchisten ook veel zinnige dingen over het onderwerp gezegd en geschreven.

Om te beginnen en vrij vers stukje dat lezers van Le Monde Libertaire niet onbekend in de oren zal klinken: "Wij anarchisten waren de enigen die zich niet door de luchtspiegelingen van de (koloniale, BM) veroveringen hebben laten misleiden. (.....) Wij waren ook de enigen die luidkeels lieten weten dat wij wel tegen het kolonialisme waren maar dat wij daarom nog niet achter het nationalisme van de FLN (de algarijnse bevrijdingsbeweging BM) stonden, die zich met steun van de godsdienst opmaakte om de bevolking voor eigen rekening te gaan uitbuiten. (......) De Algarijnen zijn nu "vrij", dat wil zeggen zij zijn in het voetspoor getreden van de uitgebuite proletariaten van Europa. Wie geloofd hebben dat het regiem dat de FLN heeft ingesteld, een stap in de richting van de totale bevrijding was, hebben zich vergist. Dit regiem is alleen een andere vorm van uitbuiting van de ene mens door de andere aangepast aan de plaatselijke zeden. (.....) De gesneuvelden zijn voor niets gevallen in het Auresgebergte. Er zijn nu andere meesters en het nationalisme maakt de totale bevrijding nog moeilijker. Het is niet waar dat het nationalisme een onmisbare fase in het bevrijdingsproces van een volk is. Marx en Lenin hebben gelogen. Zij hebben gelogen omdat zij er niet op uit waren de klassen te doen verdwijnen maar om de heersende klasse te vervangen door een andere klasse bestaande uit partijmensen die met andere uitbuitingsmethoden de voordelen van de voortdurende ekonomiese ongelijkheden zouden inkasseren.
"(Maurice Joyeux, in El Horia no.2 (eind 83/84). Kennelijk staat anarchist worden gelijk met instant verlichting door de Heilige Geest.
In de brochure Anarchism and the National Liberation Struggle schrijft Alfredo M.Bonanno: " Het anarchistise programma voor de nationale bevrijdingsstrijd is heel duidelijk: het doel ervan mag niet zijn het tot stand brengen van een 'tussenfase' op weg naar de sociale revolutie in de vorm van nieuwe nationale staten. Anarchisten doen niet mee aan nationale bevrijdingsfronten, zij doen mee aan klassefronten, die eventueel meedoen aan een nationale bevrijdingsstrijd. De strijd moet gericht zijn op het tot stand brengen van ekonomiese, politieke en maatschappelijke strukturen in de bevrijde gebieden gebaseerd op federalistiese, libertaire organisaties. "In zijn konklusie schrijft hij: "Anarchisten moeten op alle mogelijke manieren steun geven aan nationale bevrijdingsstrijd - konkreet door mee te doen, teoreties door analyses en studie - op basis van autonome organisatie van de arbei-

ders, aandacht vestigend op de klassetegenstellingen zonder de nationale bourgeoisie daarbij te ontzien en werkend aan een federale opbouw van de toekomstige maatschappij, zoals deze moet voortvloeien uit de sociale revo lutie. Deze werkwijze laat geen ruimte voor determinisme en allerlei soorten idealisme en maakt het gemakkelijk ieder fascisties gebruik van de aspiraties van de onderdrukte volken te bestrijden". Ja ja.

ELITES

Op de vraag wat er tegen machtsmisbruik door elites in nieuwe onafhankelijke landen kan worden gedaan, schrijft A.M.-G in de Vrije 2 van febr. 1968 "Het zijn nu juist de anarchisten die de uitgezochte personen zijn om op die (.....) vraag een juist en afdoend antwoord te geven. Aan ons heeft de geschiedenis van de diverse revolutionaire omwentelingen tenminste geleerd dat er maar één middel is om machtsmisbruik te voorkomen: het afschaffen en voorkomen van machtsposities en machtsuitoefening. Het afschaffen dus ook van de 'revolutionaire elite' (....) en het vervangen ervan door de gemeenschappelijke inspanning van de gehele producerende en konsumerende bevolking, die in uit zichzelf gevormde groepen of associaties in staat is eigen noden en mogelijkheden te bepalen en in gelijkwaardige samenwerking met anderen het maatschappelijk gebeuren beter kan regelen dan een aantal van bovenaf aangestelde betweters. (......) De mogelijkheid hiertoe lijkt nu juist aanwezig te zijn in de derde wereld, in die gebieden waar revolutionair geweld als dwingende noodzaak naar voren schijnt te komen. Men is in deze gebieden immers nog gewend in eigen gemeenschap de zaken zelf tot een oplossing te brengen. (.....) Het centralisties gezag wordt er nog niet als een noodzaak ervaren, behalve door degenen die er belang bij hebben om het te vestigen, natuurlijk. "Ik weet niet of Arthur het leuk vindt om met deze jeugdzonde geconfronteerd te worden maar zij is wel aardig representatiet voor sommig onprakties denken in anarchistiese kringen.

In een speciaal nummer over nationalisme van het Franse anarchistiese tijdschrift *Noir & Rouge* (nr. 7/8, eind 1957/ begin 1958) stelde de redaktie zich naar aanleiding van allerlei gewelddadige uitingen van nationalisties verzet de vraag: " Interesseert die strijd de libertairen? Je zou eraan twijfelen als je ziet hoe wantrouwig veel libertairen staan tegenover alles wat niet rechtstreeks gericht is op de sociale revolutie en het libertaire kommunisme. (Een aantal nummers later, in nr. 13, schreef J. Presly zelfs dat de houding van de anarchisten tegenover antikolonialistiese bewegingen zich kenmerkte door onverschilligheid zo niet vijandigheid, nostalgie (deden ze maar met ons mee inplaats van daaraan hun krachten te verspillen, dan was de sociale revolutie zo een feit) en (kolonialistiese!) minachting.) Daarmee lopen zij de kans geen oog te hebben voor enkele volksbewegingen die behoren tot het diepste en rijkste in hartstocht en opstand tegen onrecht, onderdrukking en uitbuiting wat de geschiedenis heeft gekend. Deze terughoudenheid van het anarchisme tegenover nationalistiese strijd is het gevolg van de tweeslachtigheid van het begrip 'natie' en van de fundamentele onverenigbaarheid van anarchisme en nationalisme."anderzijds zal later het anarchistiese blad *Front Libertaire* het presteren om 'etniese kultuur' gelijk te stellen met uitgebuite-klassekultuur en dus revolutionaire kultuur.

(2) In een artikel over Ierland in *Noir & Rouge* 7/8 konkludeert J.P.: 'Het eindresultaat - een Ierse staat met een Ierse heersende klasse - bevat niets dat anarchisten aanstaat maar de strijd op zich verdient onze bewondering

door de energie die zij heeft losgemaakt alsook door wat zij heeft bereikt: Land en Vrijheid. Het land voor wie het bewerkt en de vrijheid zichzelf te zijn met zijn nationale eigenaardigheden. De kleine eigendom, zelfs als de scherpe kanten daar door het systeem van koöperaties zijn afgesleпen, is geen ideaal om genoegen mee te nemen en er moeten meer vrijheden komen. Deze revolutie heeft, zoals zoveel andere, een nieuwe klasse aan de macht gebracht, maar daarnaast is er nu een volk dat een nieuwe stap heeft gezet om zijn lot in eigen handen te nemen, (.....) Zoals de Polen tegen de Duitsers en de Algarijnen tegen de Fransen hadden zij het gelijk van degenen die niets anders hebben dan hun honger en hun opstandigheid.

DE STAAT ALS HEERSENDE KLASSE

Naar aanleiding van de onafhankelijkheidsbewegingen na de tweede wereldoorlog schrijven T.en J. Presly in hetzelfde nummer van Noir & Rouge: "Moet je altijd staan te juichen als er weer een land onafhankelijk wordt? Er kan natuurlijk geen sprake van zijn dat wij de gekoloniseerde volken verwijten dat zij de strijd opnemen maar we moeten wel kijken of er niets aan te merken valt op middelen en doelstellingen. (.....) De vorming van een leger, de instelling van dienstplicht, de invoering van verplicht te betalen belastingen, het opstaan van nieuwe meesters en nationale mystiek of nationale trots zijn in ieder geval in strijd met onze ethiek. En al helemaal de vorming van een staat, van een politiekorps en nationale ambities.(....) Maar het wordt anders als wij niet meer kijken hoeveel staten er bij komen maar ervan uitgaan dat iedere nieuwe staat een staat is die zich van een andere afscheidt.(.....) In plaats ven één grote staat komen er twee, drie, vier kleinere staten. Is dat een stap vooruit of een stap achteruit (.....)? Het spreekt vanzelf dat wij alleen geinteresseerd zijn in het lot van de volken dat op het spel staat. En dat is heel moeilijk in te schatten. De groei van het aantal staten is op zich in ieder geval geen alarmerend verschijnsel.(.....) Er zit zelfs iets positiefs in: de grote imperialistiese staten verzwakken en dalen af tot het nivo van doorsnee staten, er komt meer gelijkheid tussen de volken, meer mogelijkheid van wederzijdse hulp en wederzijds begrip in plaats van intimidatie en minachting.

De schrijvers gaan daarna in op het verschijnsel neo-kolonialisme of neo-imperialisme en vragen zich af of het neo-imperialisme niet kwetsbaarder is dan het oude omdat de vroegere kolonies nu meer mogelijkheden hebben om te reageren en hun ontevredenheid te tonen. Verhelderend is hun indeling van de ex-gekoloniseerde landen naar de duur van hun onafhankelijkheid: Nederland, de VS, de Latijnsamerikaanse landen en sedert de tweede wereldoorlog veel Aziatiese en Afrikaanse landen. Een bewering als die van Maurice Joyeux dat nationale onafhankelijkheid niets uithaalt komt dan wel erg zwak te staan.

Bij het op zijn einde lopen van de huidige periode van onafhankelijkheidsbewegingen (waar het met de regionale autonomiebewegingen in allerlei landen naartoe gaat is nog niet erg duidelijk) maakt Marianne Enckell een balans op:(3) de staten zelf zijn de nieuwe heersende klasse geworden, in de eerste plaats in de nieuwe onafhankelijke staten, waar vaak geen bourgeoisie bestond om als ondernemersklasse op te treden, maar ook in de oude staten is deze tendens zichtbaar, meent zij. De nieuwe bazen, de werkelijke ekonomiese machthebbers, dat zijn niet meer de partikuliere ondernemers. Het wilde kapitalisme heeft afgedaan. De beslissingen worden genomen op de ministeries, op de planburo's, op de nationale ekonomiese in-

stituten, door de gemengde organen: kortom door staatsorganen. De moderne staat is van waarborg en zekerheidsverschaffer hoofddirektie geworden, enige onderhandelaar, ongehinderd door ideologiese overwegingen. Waarna als voorbeelden worden genoemd de IRI in Italië, de INI in Spanje en de manier waarop LIP in 1973 werd gered.

In Nederland lijkt het overigens zo ver nog niet en in België geloof ik ook niet, om maar niet te spreken van de denationalisaties in Groot-Brittannië. De voorbeelden van Marianne zijn niet erg sterk: IRI en INI zijn min of meer overblijfselen van een fascisties verleden, LIP was een in moeilijkheden geraakt bedrijf.

Regeringsbemoeienis is nogal gemakkelijk te verwachten bij een bedrijf dat om overheidshulp vraagt, ofschoon het in Nederland meer dan eens is voorgekomen dat bedrijven grote bedragen kregen toegestopt zonder dat er toezicht op de besteding werd uitgeoefend. Sterke bedrijven schijnen de overheid nog altijd een heel eind buiten de deur te kunnen houden om van de onafhankelijkheid van de multinationale ondernemingen maar niet te spreken. Ook in Frankrijk, waar onlangs een aantal sleutelbedrijven zijn genationaliseerd, schijnt de regering wat het beleid van die bedrijven betreft zich heel terughoudend op te stellen. Voor wat betreft de westerse landen spreekt de stelling van de staat als heersende klasse me dus niet zo aan.

Maar dit allemaal min of meer terzijde. Wat de nationale onafhankelijkheidsbewegingen betreft is het alles-of-niets denken van de meeste anarchisten vooral goed geweest om hen buiten spel te houden. Ofschoon ze daarbij natuurlijk wel het gelijk aan hun kant hadden.

NOTEN

(1) Bratach Dubh Publications, Glasgow. Reprint 1978.

(2) Geciteerd in Alfredo M. Bonanno, Anarchism and the National Liberation Struggle, Glasgow 1978, pag. 8.

(3) La classe dominante, c'est L'Etat, in: Les espaces du prince. L'Etat et son expansion dans les formations sociales dépendantes. Diverse auteurs. PUF, Paris/Institut Universitaire du Développement, Genève, 1977.

STEUNFONDS DE AS

We sloten 31 december 1983 het steunfonds af met een bedrag van f. 2.367,85. De donateurs danken we zeer voor hun bijdragen. Zonder deze steun zou De AS niet kunnen voortbestaan. Daarom vragen we opnieuw aan ieder om een bedrag over te maken t.b.v. het Steunfonds (postgiro 44 60 3 15 van De AS in Den Haag). Bovendien zijn nieuwe abonnees bijzonder welkom, evenals een snelle betaling van het abonnement 1984.

DE OPSTAND DER STEDEN EN DE VORMING VAN STATEN

Thom Holterman

In zijn monumentale werk 'Nationalisme en Cultuur' (1938) beschrijft de Duitse, later naar de Verenigde Staten uitgeweken, anarch-syndikalist Rudolf Rocker ondermeer het proces van natie-vorming. Hij besteedt daarbij ruime aandacht aan de opstand der gemeenten.
Overal in Europa kwamen in de 10de eeuw mensen in verzet tegen tirannie der edelen, bisschoppen en andersoortig opgelegd en centralisties regeergezag.

Die mensen streden voor plaatselijke onafhankelijkheid van de gemeenten. Tussen de 10de en de 15de eeuw kwamen inderdaad veel vrije steden tot grote macht. Dit en de federale verbanden tussen de steden bewaarde de Europese kultuur voor een volledige ondergang. Wat opvalt is dat de bevrijding die werd bewerkstelligd niet door centralisties nationalisme hoefde te worden gedragen, en dat de bevrijding ook niet met behulp van gecentraliseerde macht heeft plaats gehad. De situatie met de Republiek der Zeven Provincies vertoont eind 1600 een zelfde beeld.
Tijdens de genoemde periode was de vrije stad niet slechts een onafhankelijk politiek organisme. Ze vormde ook een relatief op zichzelf staande ekonomische eenheid. Alle burgers hadden een even groot belang bij de stabiliteit van de gemeenschap. De arbeid als zodanig bood geen gelegenheid om rijkdommen op te stapelen zolang het grootste deel van de arbeidsprodukten door de inwoners van de steden en haar naaste omgeving werden gebruikt. De grotere en welvarende plaatselijke gemeenschappen waren veelal opgenomen in een federalistiese maatschappijorganisatie. Dit betekent dat de middeleeuwse gemeente was opgenomen in een organisatiestruktuur die gegrond was op onafhankelijkheid en gelijkberechtigheid van alle leden. Juist omdat de mensen uit die tijd, zo benadrukt Rocker, diep wortelden in hun broederschappen en plaatselijke instellingen, kenden zij niet een modern begrip als 'natie'.
Ten tijde van de Republiek der Zeven Provinciën was bijvoorbeeld ook het begrip 'nationaliteit' in de huidige betekenis niet bekend. Het ingezetenschap , d.w.z. het feit dat iemand zich binnen een bepaald gebied gevestigd had, was voldoende om te behoren tot het betreffende politieke verband. Alleen voor het bekleden van bepaalde ambten gold naast de eis van ingezetenschap nog die van 'inboorlingschap' Dit laatste betekende dat je binnen het gebied geboren moest zijn. Een vreemdeling is dan in dat geval iemand die zijn hoofdverblijf niet binnen een bepaald gebied had.
Eerst de nationale staat wordt een duidelijke volksgemeenschap, die niet alleen door vestiging en vertrek van mensen wordt bepaald, zoals voordien,, maar door toegekende 'nationaliteit'. De oude federalistiese maatschappelijke situatie was dus ook een internationalistiese'.

STATENBOND

Het is tegen deze maatschappelijke achtergrond dat men in het Europa van zo'n vier eeuwen geleden 'de opstand der steden', zoals Fruin die noemt, in Holland en Zeeland moet bekijken.
De Nederlandse staat is in een ontkenning geboren, leert Kossmann. Het republikanisme dat daarbij werd beleden kwam voort uit wantrouwen tegen buitenlands monarchisme en een zekere trots op en vertrouwen in eigen kracht. Ook speelde irritatie ten aanzien van

zaken waarin de Hollandse vroede vaderen zelf mans genoeg meenden te zijn. Belastingheffen en rechtspreken, dat hoefde de Spaanse koning niet te doen of te centraliseren.
Samengevat werd de opstand der steden ingegeven door verwerping van een naar centralisatie en unifikatie strevend monarchaal bewind (het Spaanse), waarbij bovendien nog de kwestie van geloofsvervolging speelde.
Het verzet ('De 80-jarige oorlog') kan als een geslaagde operatie worden gezien. In tegenstelling tot zoals het vaak gaat, volgde niet de ene centrale regering de andere op. Neen, de vorst werd afgezworen, de centrale regering werd afgeschaft en er trad een provinciaal gezag voor in de plaats. De Provinciale Staten namen de soevereiniteit op zich. De Staten Generaal ging opereren als een vergadering van gedeputeerden onder gebonden mandaat. Nederland zou verder naar buiten treden als een statenbond.
In deze maatschappijkonstruktie was er sprake van een samenwerkingsverband tussen steden op provinciaal nivo. De opstand der steden leidde ertoe dat het gezag van de provinciale regering toenam. De provincies deden zich als republieken kennen, die zich vervolgens federeerden in een statenbond. De republieken (de provincies) bleven zich dus zelf regeren. Dit proces van staatsvorming dat zich bij het bevrijdingsproces voordeed, speelde zich af in de periode rond 1575. Opvallend daarbij is dat het bevrijdingsproces niet centralisties maar republikeins-federalisties verliep.
Tussen de bedrijven door deed zich nog de niet onbelangrijke kwestie voor van het aantrekken van een landsheer, na de dood van Willem van Oranje (1584). Toen het evenwel niet lukte om een nieuwe landheer in funktie te krijgen besloten de provincies het zonder landheer te doen. De provinciale statenbond had zich de zelfregering te zeer eigen gemaakt, aldus Fruin. Daarmee was in 1588 de Republiek der Verenigde Nederlanden gevestigd. In 1609 werd dit samenwerkingsverbond ook door Spanje in zijn onafhankelijkheid erkend. Vermeldenswaard is niet alleen dat geen centralisties nationalisme behoefde te worden opgetuigd, maar dat ook het begrip 'staat' in die periode aan de hand van de Nederlandse situatie republikeins werd ingekleurd.
Ik durf in dit verband de stelling aan dat een dergelijk staatsbegrip in een anarchistiese opvatting in te passen is. De anarchisten die dit oppakken, zou ik willen rekenen tot wat ik de communalistiese school zou willen noemen. In 'communalisme' lees ik dan het tegendeel van de anarchistiese anti -statelijkheid, namenlijk het streven naar lokale autonomie. De term is overigens al lang in de kring van socialisten en aanhangers van de commune in gebruik (verg. *De geschiedenis van het socialisme*, door Domela Nieuwenhuis; deel II, p. 120; *Gedenkschriften van een revolutionair*, door P. Kropotkin; deel II, p. 82, 202).

REPUBLIKANISME

Vooral na de onafhankelijkheid van de Republiek van de Verenigde Nederlanden ontwikkelde het staatsbegrip zich met een uitdrukkelijke republikeinse toonzetting. De term 'status', waarvan ons huidige 'staat' is afgeleid, werd in de politieke diskussie mede gebruikt om het republiek-achtige in de term 'De Staten' van de toenmalige Verenigde Republiek(en) te kontrasteren met het koningschap. Van het Nederlandse woord 'staat' werd dan ook gebruik gemaakt om een bepaald element van de politieke organisatie te omschrijven, en wel het element van de volksvertegenwoordiging. In dit verband is te denken aan de nog steeds in gebruik zijnde terminologie *Staten*- Generaal (Eerste

en Tweede Kamer samen) en Provinciale- Gedeputeerde *Staten*.

ZELFBEVRIJDING

Kan je als anarchist uit de voeten met het 'republiek-achtige' in 'status' (staat)? Wie zich op Proudhon wil beroepen komt een heel eind. Proudhon gebruikt voor het omschrijven van een samenballing van vrije organisaties de term republiek. Hij verwijst daarmee naar de betekenis van de 'res publica', van het 'gemenebest'. In de republiek zo beoogt Proudhon, regeert het hele volk. Diens vertegenwoordigers werken met een imperatief mandaat en zijn terstond terugroepbaar. De wet is de uitdrukking van de unanieme wil. Er is in die republiek geen andere hiërarchie dan de solidariteit van de funkties die vervult moeten worden, geen andere aristokratie dan die van de arbeid, en geen ander initiatief dan dat van de burgers zelf.
Veel van wat Proudhon hier in de term republiek stopt, en wat hij kortweg 'positieve anarchie' noemt, was aanwezig in de Republiek van de Zeven Provincies. Het is niet verwonderlijk dat ik Proudhon voor een van de grondleggers van de Communalistiese school houd.
Het is overigens verre van mij om de strijdsituatie in Nederland rond 1600 te vereenzelvigen met 'anarchisme', zoals dit laatste zich als socio-ekonomiese politieke theorie na 1850 heeft ontwikkeld. Dit neemt niet weg dat die strijdsituatie elementen heeft opgeleverd die anarchisten zouden kunnen aanspreken. Er zijn genoemd de elementen zelfbevrijding en zelfregering. Daarbij valt te wijzen op het feit dat wanneer een strijd voor bevrijding over dergelijke sporen loopt dit kennelijk voor de maatschappelijke situatie geen centralistiese maar federalistiese implikaties heeft. Bovendien blijkt een zelfbevrijde niet meer met een macht boven zich uit de voeten te kunnen. Een republiek-achtige regeringsvorm inplaats van een koningschap ontwikkelt zich.-
Voor de huidige eeuw zouden we misschien iets dergelijks op het spoor kunnen komen. Tenslotte heeft bijvoorbeeld Joegoslavië zichzelf bevrijd in de tweede wereldoorlog. Vermoedelijk is het mede daardoor een relatief zelfstandige eenheid gebleven, althans is het geen duidelijke vazalstaat van Moskou geworden zoals Nederland dat van de VS lijkt te zijn. Overigens is opmerkelijk dat de nadere uitwerking van de naoorlogse maatschappelijke situatie in Joegoslavië sterke verwantschap vertoont met wat Proudhon leert in zijn *De la creation de l'ordre dans l'humanité* (1849) en zijn *Idée générale de la revolution au XIX ciéle* (1851). Wie daarover een introduktie wil lezen kan onder meer terecht bij V. Meier, *Das neue jugoslavische Wirtschaftssystem* (Winterthur, 1956; proefschrift).
Niet mag worden verheeld, dat uiteindelijk de ontwikkelingen in de Nederlandse situatie- over die in Joegoslavië zwijg ik verder- op zeker moment toch een centralistiese loop hebben genomen. Mag daaruit worden afgeleid dat het republikeins-federalistiese stelsel (dat de communalistiese school voorstaat) niet werkt? Naar mijn mening geenszins. Het werkt kennelijk niet meer onder gewijzigde omstandigheden en bepaalde voorwaarden. De huidige tijd leert bovendien dat een centralisties stelsel ook niet werkt. Het heeft er dan ook alle schijn van dat we in de nabije toekomst een nieuwe opstand der gemeenten gaan mee maken. Uiteraard op een andere wijze uitgewerkt dan vier eeuwen geleden.

LITERATUUR

Dyson, K.H.F., The state tradition in Western Europe, a study of an idea and institution; Oxford, 1980.
Fruin, R., Geschiedenis der staatsinstellingen in Nederland tot de val der republiek; uitgegeven door H.T. Colenbrander; Den Haag, 1901.
Kossmann, E.H., Politieke theorie in het 17e eeuwse Nederland; Amsterdam 1960.
Proudhon, P.J., Solution du problème social (1848); O.C., deel VI; Paris, 1868.
Rocker, R. Nationalisme en cultuur; Amsterdam, 1939.

PROUDHON EN BAKOENIN OVER NATIONALISME

Hans Ramaer

Er zijn boeken die al kort na verschijning 'klassiek' genoemd kunnen worden. Zo'n boek is de studie van de Amerikaanse sociologe Theda Skocpol. In States & social revolutions vergelijkt ze de revoluties in Frankrijk aan het eind van de 18e eeuw met de twee grote revoluties van de 20e eeuw, die in Rusland en China. Hoewel er verschillen zijn ziet Skocpol toch een groot aantal overeenkomsten tussen deze drie revoluties, ook in de wijze waarop ze ontstonden. Ze plaatst de gebeurtenissen in het kader van het proces van natievorming en ontwikkeling van interstatelijke verhoudingen na 1500 en maakt zo duidelijk waarom deze suksesvolle revoluties niet tot een vermindering van de macht van het staatsapparaat hebben geleid. Zowel in Frankrijk, als in Rusland en China werd de staatsmacht juist fundamenteel versterkt.

De lokale ekonomiën werden opgenomen in een nationale markt, de dorpsautonomie werd afgebroken om plaats te maken voor bestuurlijke centralisering, en zelfs werd door de revolutionaire regiems naar het middel van de terreur gegrepen om hun doelstelling een burokratiese eenheidsstaat, te bereiken. Doeltreffender echter was het om in te spelen op onder de bevolking levende gevoelens van saamhorigheid en solidariteit. Met een beroep op de belangen van de 'natie' brachten deze regiems afwijkende meningen en oppositionele bewegingen tot zwijgen: de eenheid werd het volk als het ware door de strot geduwd.
Wat Skocpol aantoont is dat de sociale revoluties tot nog toe tegelijk nationale revoluties waren, omwentelingen die in versnelde mate tot de vorming van nationale staten hebben geleid..

Wanneer we ons nu verder tot Frankrijk(en de vorige eeuw)beperken kunnen we constateren dat de revolutie van 1789 een einde maakte aan een *dynastieke staat*. In dergelijke dynastieke staten - die van de 16e tot de 19e eeuw het beeld van Europa bepaalden en waarop slechts Nederland een uitzondering vormde - beriepen de vorsten zich op 'goddelijk' gezag, vaak gesanktioneerd door de paus. In een nationale staat, of beter: *natiestaat* wordt het staatsgezag gerechtvaardigd met een beroep op 'de natie'; naar binnen valt natie samen met volk, naar buiten met een bepaald grondgebied. Tegenover elkaar bevestigen staten dus de legimiteit over een territorium door 'erkenning' dat de ene groep mensen (het volk) van andere groepen verschilt door een specifieke indentiteit (de natie).

De natiestaat heeft centraal gestaan in de ontwikkelingen in Europa gedurende de 19e eeuw en heeft ook als x model gediend voor de nationale staten die in een latere fase elders in Europa en nadien daarbuiten ontstonden. Anders gezegd: de 19e eeuw is voor wat betreft Europa bij uitstek de periode geweest van het nationalisme. Daarbij moeten we echter een onderscheid maken tussen het nationalisme van de bestaande natiestaten en het nationalisme van de Europese bevrijdingsbewegingen in de 19e eeuw (die overigens in feite met de eerste wereldoorlog eindigde). In sommige landen, zoals Engeland en Frankrijk fungeerde het nationalisme als legitimatie van het staatsgezag: een reeds bestaand nationaal gevoeld - het besef van de bewoners één volk te vormen - werd versterkt door verschillen met ander naties te benadrukken en de culturele eenheid verder te bevorderen, onder meer door het invoeren van onderwijs in een nationale taal en het instellen van een volksleger.

Naast dit *ètatistiese nationalisme* bestond er een ander nationalisme, dat zich manifesteerde in dynastieke staten als Rusland en Oostenrijk, en ook in politiek versplinterde landen als Duitsland en Italië.

In het geval van dit nationalisme voortkomende uit (een gevoel van) culturele verbondenheid op grond van eenheid van taal en tradities, kunnen we spreken van een *oppositioneel nationalisme* dat politieke eisen stelde. Dit nationalisme kreeg gestalte in nationale bewegingen die afscheiding (bijv. in Polen) of éénwording (bijv. in Italië) nastreefden en zich daarom als bevrijdingsbewegingen beschouwden. Deze bevrijdingsbewegingen richtten zich echter op het vestigen van een eigen, onafhankelijke, staat en in de meeste gevallen is die opzet na kortere of langere tijd ook gelukt. Daardoor verviel tegelijk het hiervoor genoemde onderscheid: het nationalisme van de "jonge" natiestaten verschilde alleen in jaren van dat van de 'oudere'. Het oppositionele nationalisme was overgegaan in ètatisties nationalisme.

Hoe stelden grondleggers van het anarchisme als Proudhon en Bakoenin zich op tegenover dit in hun tijd zeer aktuele vraagstuk van het nationalisme?Gezien hun opvattingen over internationale broederschap zou men kunnen verwachten dat ze alles wat maar naar nationalisme zweemde veroordeelden. Toch is dat zeker niet het geval geweest. Beiden beschouwden het nationalisme als een dualisties verschijnsel dat zowel op (zelf) bevrijding als ètatisme betrekking heeft. Bovendien hadden Proudhon en Bakoenin voldoende histories besef om de betrekkelijkheid van staatsgrenzen en het belang van culturen te onderkennen.

Het middeleeuwse Europa was immers buitengewoon rijk aan plaats- en streekgebonden culturen en vele daarvan zouden in beginsel hebben kunnen fungeren als basis voor politieke indentificatie. In samenhang met de ontwikkeling van 'een familie van staten' ontstonden eerst in de eeuwen na 1500 nationale gevoelens. Dat een bepaalde cultuur als 'staatsideologie' ging funktioneren was dus geen zaak van politieke wetmatigheid, maar van historiese toevalligheden.Dat in het geval van natiestaten regionale culturen door een dominante nationale cultuur waren overvleugeld, en - louter om redenen van staatsbelang - vaak ook werden onderdrukt, was een verschijnsel dat beide 19e eeuwse anarchisten niet ontging. Tezelfdertijd echter. kon volgens hen een nationale cultuur juist een bevrijdend karakter hebben. Zo onderscheidde Proudhon twee soorten nationalisme. Het ene is het patriottisme, een staatsnationalisme dat hij volledig veroordeelde. Proudhon verwierp zoals bekend centralistiese staatsstrukturen en daarmee tegelijk het nationalisme van de natiestaat een 'vals' nationalisme dat

scheidslijnen trekt waar die er niet zijn: "Er bestaat geen nationaliteit, geen vaderland in de politieke betekenis van het woord: er bestaan alleen maar geboorteplaatsen". Het andere nationalisme, een cultureel fenomeen, beoordeelde hij daarentegen positief. Als culturele indentiteit wilde Proudhon het begrip 'natie' niet verwerpen. In die zin erkende hij het bestaan van een Franse natie als een groep mensen die een zelfde taal spreekt en een gemeenschappelijk verleden heeft.
Vandaar ook dat Proudhon de bevrijdingsbeweging in Italië steunde voor zover het een culturele éénwording betrof. Maar aangezien Garribaldi en Mazzini als middel daartoe het oprichten van een nationale eenheidsstaat nastreefden, bekritiseerde hij hen scherp. Door de construktie van een nieuwe natiestaat zouden de bevrijdende krachten worden gesmoord. En daarbij kwam dat volgens Proudhon juist in Italië, met zijn vele republiekjes en vorstendommen, zijn ideëen over een confederatie van federaties zo goed levensvatbaar leken.
Bakoenins betrokkenheid bij nationale bevrijdingsbewegingen moet eveneens geplaatst worden in het kader van het anarchistiese vrijheidsbegrip. De belangrijkste doelstellingen van de nationalistiese bewegingen, te weten politieke eenheid en onafhankelijkheid, beschouwde hij als de essentie van ètatisme en daardoor potentieel reactionair: "De grote vergissing die mensen in bijna alle landen maken, is dat zij de woorden patriottisties en revolutionair met elkaar verwarren, want iemand kan tegelijk patriottisties en reactionair zijn. "Niettemin bleef Bakoenin de nationale bevrijdingsbeweging steunen, voor zover deze zich tegen tirannie en repressie keerden. Op die manier opgevat waren ze volgens hem van belang voor de veel omvattender strijd voor indivudiele bevrijding.
Deze ambivalentie ten opzichte van bevrijdingsbewegingen blijkt duidelijk uit Bakoenins houding tegenover het Poolse en ook het Italiaanse nationalisme: "Mazzini heeft niet begrepen dat de spontane en vrije vereniging van de levende krachten van een natie niets te maken heeft met kunstmatige concentratie........" Het proces van bevrijding in Italië was volgens Bakoenin definitief vernietigd door het stichten van een eenheidsstaat. Dergelijke staten, waarvoor de nationale bevrijdingsbewegingen streden, zouden niet alleen slavernij brengen, maar door hun aard tevens een bedreiging vormen voor de vrijheid van andere naties. Daarom was Bakoenin ook scherp gekant tegen nationale bewegingen als het Pan-Slavisme en pan- Germanisme, die hij beschouwde als krachten die het ètatisme alleen maar konden bevorderen:"Nationaliteit is een feit, maar geen principe, omdat principes universeel zijn en nationaliteit juist de tendens heeft om onderscheid te maken."
Hoezeer Proudhon en Bakoenin ook signaleerden dat het nationalisme bestaande en nieuw te vormen staten zou versterken, waren ze niettemin kinderen van hun tijd en ontkwamen ze niet aan een zekere mate van vooroordeel. Ze waren geneigd om aan de Franse natie, 'kind van de revolutie van 1789' de voorkeur te geven boven andere naties, zeker boven de Duitse (Kropotkin zou zich tijdens de eerste wereldoorlog als tegenstander van het Duitse rijk zelfs laten verleiden tot volstrekte partijdigheid!).
Ook hadden Proudhon en Bakoenin toch te weinig oog voor culturele dominantie, een overheersing van bepaalde culturen, geheel los van ètatisme en nationale kaders. Het spreken van een nationale taal was bijv. rond 1860 in Frankrijk nog geenszins gemeengoed.

Juist die regionale diversiteit in cultureel opzicht is door de latere libertairen waarschijnlijk scherper onderkend dan door beide grondleggers van het anarchisme.

LITERATUUR

Eric Cahm & Vladimir Claude Fisera (ed.), Socialism and nationalism. 3 vol. Nottingham 1978, 1979, 1980 - George Woodcock, Pierre-Joseph Proudhon. New York 1972 (1956) - Sam Dolgoff (ed.), Bakunin on anarchism. Montreal 1980 (1972) - G. van Benthem van den Berg, De staat van geweld. Amsterdam 1980 - Symposion, tijdschrift voor maatschappijwetenschap II/1/1980 (themanummer Nationale integratie en sociale differentiatie) - Theda Skocpol, States & social revolutions. Cambridge 1979.

DE ANTI-IMPERIALISME LIGA: TUSSEN NATIONALISME EN PARTIJPOLITIEK

Cees Bronsveld

Medio februari 1927 werd op een kongres in Brussel de Liga tegen Imperialisme en vóór nationale Onafhankelijkheid opgericht. Twee jaar later schreef prokureur-generaal J.K. Onnen aan gouverneur-generaal Jonkheer A.C.D. de Graaf van Nederlandsch-Indië:
" In afwijking van de mening van Dr. Sukiman (1) dat de oprichting der Liga een uitvloeisel is van de bestaande overtuiging dat in de koloniale landen onrecht heerst, zie ik in de Liga een op instigatie van Moskou tot stand gekomen internationaal kontaktlichaam, beogende organisatie, steun en richting te geven aan alle bewegingen in haar strijd tegen het imperialisme; haar persdienst als een middel om de methoden der imperialistiese mogendheden, vooral in de koloniale- en mandaatgebieden in diskrediet te brengen.
In wezen is het niet anders dan één der - doch daarom niet minder gevaarlijke onderdelen van het hogere politieke plan van Sovjet-Rusland tot uitbreiding van eigen macht, ten koste der imperialistiese mogendheden, vooral in het oosten" (2).

Vermoedelijk had Onnen op dat moment gelijk; de Liga was zo'n twee jaar na de oprichting verworden tot de zoveelste communistiese mantelorganisatie. Maar in ieder geval had ook Dr.Sukiman gelijk: er heèrste groot onrecht in de koloniën. En wat nog belangrijker was: er ontstond in toenemende mate verzet tegen dat onrecht!.
In 1885 hadden de Europese mogendheden op een conferentie in Berlijn nog gemeend over het lot van Afrika te kunnen beslissen, "zonder zelfs maar aan de belangen van dat werelddeel te denken, laat staan hun eventuele vertegenwoordigers te horen. Het kongres in Brussel belichtte even scherp de toestand van 1927 als de konferentie van Berlijn het die van ruim veertig jaar geleden had gedaan" schreef Jan Romein in *De groene Amsterdammer* in 1927 (3). Redenen te over voor het Anarchistiese Internationaal Anti-Militaristies Bureau (IAMB) om uit volle overtuiging en "trouw aan zijn oorspronkelijke traditie " (4) aan het

Brusselse kongres deel te nemen.
Hoe anders zou de SDAP reageren... Tot halverwege de jaren '20 bestond er in sociaal-demokratiese kring nauwelijks belangstelling voor het wel en wee van de *bevolking* in de koloniën. Er zou, in 1926, een opstand op Java en Sumatra voor nodig zijn om de sociaal-demokraten wakker te schudden.

Want ook al schreef men aanvankelijk de onlusten toe aan 'Communistiese agitatie' in Indië, men moest dan toch wel toegeven dat daar blijkbaar een voedingsbodem voor bestond. Sedertdien kende ook de SDAP een 'koloniaal vraagstuk' en in het theoretiese orgaan van de partij, de *Socialistische Gids*, verscheen vanaf dat moment met enige regelmaat een rubriek onder deze titel. Het zou evenwel tot 1930 duren voordat de SDAP haar standpunt over het vraagstuk formuleerde. Op een speciaal Koloniaal Congres stelde de partij zich zowaar op het standpunt dat het recht op nationale onafhankelijkheid van Nederlandsch-Indië 'onvoorwaardelijk' erkend diende te worden. Alleen bleef men tegen de *onmiddellijke* vrijheid van het Indonesiese volk.
In een brochure met de veelzeggende titel 'Onze Koloniale Politiek', verduidelijkte ir. Cramer, één der weinige Indië-specialisten van de SDAP, dat die onmiddellijke vrijheid theoretisch heel mooi was maar helaas prakties onmogelijk: Indonesie was te lang overheerst om 'een houdbare nationale onafhankelijkheid' aan te kunnen (5). Dan was partijleider Albarda op het kongres 'eerlijker' geweest: hij hield het kongres voor dat het verlies van Nederlands-Indië de Nederlandse ekonomie een enorme klap zou geven en dat de arbeiders die klap even hard zouden voelen als de kapitalisten. Wat zou er bijvoorbeeld met de Twentse textielarbeiders gebeuren als het Indiese afzetgebied zou verdwijnen? De latere Nobel-prijswinnaar en auteur van een boek over een rechtvaardige Internationale Orde, Jan Tinbergen, had het allemaal keurig voor Albarda uitgerekend...! (6).
Tot de nogal voor de hand liggende oplossing van het 'koloniale vraagstuk' onmiddellijke vrijheid voor Indonesië hetgeen al in de 19e eeuw door Domela Nieuwenhuis was bepleit, kwam de SDAP dus niet. De Tweede Internationale, waarbij de SDAP was aangesloten, evenmin. Een kongres van de SAI in 1928, dat zich over het koloniale vraagstuk boog, presteerde het om maar liefst vier kategorieën landen te onderscheiden naar de mate van 'rijpheid' voor de onafhankelijkheid. Het kostte Mohammed Hatta, die in Rotterdam studeerde en aktief was in de Indonesiese studentenvereniging Perhimpunan Indonesia (7), weinig moeite om de hypokrisie van deze houding aan te tonen. In september 1928 schreef hij in *De Sicialist,* het juist opgerichtte blad van de linkse oppositie in de SDAP: 'Het is van groot gewicht hier vast te leggen dat zij (de Sociaal demokratiese internationale SAI) juist voor de *exploitatie*-koloniën als (Brits) Indië, Indonesië e.a. die jaarlijks honderden miljoenen gouds aan de respektievelijke moederlanden opbrengen, *geen* onafhankelijkheid wil voorstellen, maar voor *Irak* en *Syrië,* die voor een groot deel uit de zandwoestijnen bestaan en weinig materieel voordeel aan de mandatarissen opleveren wel!" (8).

COMMUNISTEN
In communistiese kringen daarentegen zag men al spoedig de rechtvaardigheid en het politieke belang - de volgorde was niet altijd even duidelijk van de anti-imperialistiese strijd in. In ieder geval gingen de communisten ten onzent met een principieel 'Indië' los van Holland' de verkiezingen van 1918 in (9). In de kort na de Russiese revolutie oprichte (derde) Communistise Internationale (Comintern) zou Lenin er in 1920 op wijzen dat communisten zich aan de zijde van de ge-

koloniseerde volken dienen te scharen en met hen de strijd tegen het imperialisme te voeren. Voor Lenin was het imperialisme het hoogste , en dus het laatste , stadium van het kapitalisme.
De nationale bevrijdingsbewegingen bleven ook de twee volgende kongressen van de Comintern bezig houden. Op aandrang van de Chinese communisten werd men het er over eens, dat zelfs een 'vierklassenverbond' van bourgeoisie, kleinburgerij, boeren en arbeiders, de nationale bevrijding mocht nastreven en derhalve steun van communistiese partijen verdiende (10).
De Duitse communist Willi Münzenberg, die al veel organisatories werk voor de Comintern verzet had, wilde ook ditmaal de uitspraken van de Comintern handen en voeten geven. In augustus 1926 gooide hij daartoe in het internationale korrespondentieblad van de Comintern, *Imprekorr* een balletje op: er zou naar zijn idee op korte termijn een 'Kolonialkonferenz' gehouden moeten worden. Tegelijkertijd liet hij weten dat een aantal communisten daartoe al een Liga tegen Kolonialisme en Onderdrukking had opgericht en dat op het voorstel om een kongres te organiseren, uit alle delen van de wereld postieve reakties waren binnengekomen.
Moskou aarzelde aanvankelijk maar toen Münzenberg kon melden dat ook vader en zoon Nehru hadden toegezegd, had hij ook de Russiese communisten overtuigd. De Belgiese sociaaldemokratiese minister Vandervelde had inmiddels het paleis Egmont in Brussel ter beschikking gesteld (op voorwaarde dat er niet over Belgies Congo gesproken zou worden, een verzoek waar Münzenberg blijkbaar gaarne aan voldeed.(11), terwijl de Mexicaanse 'arbeidersregering' van Calles bereid was het congres financiëel te ondersteunen (12).

BRUSSEL

En zo kwamen in februari 1927 zo'n 175 vertegenwoordigers van ruim 130 organisaties uit 37 landen in Brussel bijeen. Het was een zeer gevariëerd gezelschap: van door Moskou 'erkende' communisten tot anarchisten, van pacifisten tot generaals... (13) Uit Nederland was een relatief grote, en breed samengestelde delegatie aanwezig: Rutgers en Struik van de 'officiële' Communistiese partij, verder Wijnkoop, Henriëtte Roland Holst, de dominees Kruijt (communist), Schermerhorn (anarchist), en Hugenholtz (christen pacifist), de anarchisten Albert de Jong en Arthur Müller Lehning alsook de SDAP-er Edo Fimmen, een persoonlijke vriend van organisator Willi Münzenberg (14). Voor onze vaderlandse, of liever, moederlandse politieke verhoudingen was uiteraard van groot belang dat ook Indonesië, o.a. door Mohammed Hatta en Achmed Subardja van de Perhimpoenan Indonesia (PI), gemachtigd door de Nationale Concentratie in Indonesië op het kongres vertegenwoordigd was.
Münzenberg had zijn best gedaan om het kongres een neutraal, d.w.z. niet al te communisties gezicht te geven. Zo wist hij o.a. Romain Rolland, Upton Sinclair, Albert Einstein. J.D. Nehru en Maxim Gorki voor het erepresidium van het kongres te strikken. Toch was de invloed van de communisten van het begin af aan duidelijk merkbaar. Het feit dat ook een aantal vertegenwoordigers van de gekleurde 'rassen' - in die tijd de gebruikelijke terminologie - nogal eens via communistiese studentenverenigingen in Londen, Berlijn en vooral Parijs, waar Münzenberg uitstekende kontakten had, gerekruteerd was, vormde hierbij denk ik een belangrijke faktor. (15).
Toch was het geen pure Moskou-aanaangelegenheid en er bestond een grote mate van vrijheid van spreken, al wist Münzenberg met zijn feilloos talent voor regie in vrijwel alle kongrescommissies geestverwanten te loodsen. De

oprichting van de Liga tegen Imperialisme en vòòr Nationale Onafhankelijkheid, die op de laatste zitting van het kongres plaats vond, zal dan ook geen 'spontaan' idee van de aanwezigen geweest zijn, zoals Arthur Müller Lehning in *De Syndicalist* van 1939 meende (16). De keuze van Parijs als zetel van de nieuwe permanente internationale Liga was daarvoor, in het licht van Münzenberg zojuist genoemde kontakten, een eerste aanwijzing. En met de diskussie in de Comintern die ik aanstipte, was het niet zo vreemd dat Moskou graag de notie 'nationaal' in de naam van de Liga benadrukt zag.

Hoe het ook zij, naar het oordeel van enkele anarchisten klopte er iets niet met die 'nationale bevrijding' waar de Liga 'vóór' was. Bart de Ligt zou later schrijven: 'uit revolutionair oog punt is het eenvoudig onzin om voor nationale onafhankelijkheid te strijden: of men geeft aan deze uitdrukking zulk een neiuwe inhoud dat ze een uitgebreid kommentaar behoeft, en beter door een andere term zou kunnen worden vervangen: óf men doet mee aan het bevorderen van gevaarlijke politiekekonomiese fikties, indien niet aan de opbouw van wezenlijke kontra-revolutionaire staten'.

Daarom ook had Arthur Lehning in zijn verklaring namens de Internationale Antimilitaristische Kommissie van het IAMB en de (anarchistiese internationale) IAA, in Brussel gewaarschuwd voor een dergelijke ontwikkeling: het zou herstel van de staat betekenen, "die krachtens zijn aard de arbeidende massa's opnieuw zal onderdrukken,, terwijl zijn militaristiese organisatie het oorlogsgevaar kontinueert in plaats van het op te heffen, en tevens zijn staatskapitalistiese produktiesysteem afzetgebieden eist, wat opnieuw tot ekonomiese konflikten zal leiden.

Het belang van de Liga zag de IAK dan ook vooral in de konkrete anti-imperialistiese strijd en riep daarom 'de arbeiders van ieder ras en elke kleur op tot één onafgebroken strijd tegen de regeringen en de staten teneinde door ekonomiese strijdmiddelen elke oorlog onmogelijk te maken en de sociale revolutie te voltrekken door het gehele ekonomiese leven in eigen handen te nemen en een nieuwe maatschappij op te bouwen op basis van een waarlijk sovjetsysteem, waartoe de vernietiging van de staat een noodzakelijke voorwaarde is'(17).

Voor de Sovjetunie telde evenwel voor alles het eigen overleven in de strijd tegen het westen. Een verzwakking van het imperialisme, ongeacht de aard daarvan beantwoordde aldus aan de machiavellistiese machtspolitiek van de Russen:'Moskou ontzag zich dan ook niet, diep kontra-revolutionaire staten- als Turkije, Perzië, Afghanistan - zoveel mogelijk te versterken' als dat zo uitkwam, merkte de Ligt op.(18).

De SDAP was intussen in toenemende mate ontstemd over de aktiviteiten van de linkse oppositie in haar gelederen. De medewerking van Edo Fimmen en P.J. Schmidt aan de Liga vormden de druppel die de emmer van de SDAP-top deed overlopen. Fimmen en Schmidt waren inderdaad nauw betrokken bij de Nederlandse afdeling van de Liga, o.a. door hun medewerking aan het blad *Recht en Vrijheid* dat de afdeling uitgaf. Op het Paaskongres van de SDAP in 1928 riep voorzitter Oudegeest kwasi-verontwaardigd uit dat de SDAP niet voor het Brusselse oprichtingskongres van de Liga was uitgenodigd. "terwijl men de adressen van God weet wel welke organisaties wist te vinden" (19). De linkse oppositie werd daarop voor de keuze gesteld: òf uittreden uit 'mantelorganisaties' als de Liga, óf de SDAP uit......

Schmidt en de meeste linkse sociaaldemokraten met hem traden uit de Liga. Dat Schmidt eerder in *Recht en Vrijheid* schreef dat "wij onze organisatie (de Nederlandse afdeling van de Liga) niet kapot zullen laten maken,, door wie dan ook was hij blijkbaar

vergeten: Lehning moest vaststellen dat ook deze sociaal-demokraten de Liga slecht voor hun eigen oppositionele politiek gebruikt hadden (20).
Hun vertrek betekende dat de afdeling vrijwel volledig in communistiese handen kwam. Waarop de PI van Hatta en de zijnen het ook voor gezien hielden. Maar gelukkig zag de internationale liga in dat een sektie die uitsluitend uit communisten bestond geen enkele waarde had. Er vond een reorganisatie plaats: er kwam een nieuw bestuur dat voor de helft uit Indonesiërs zou gaan bestaan. (21)
De Nederlandse afdeling was gered, maar voor hoelang? Op deze vraag zou het tweede kongres in Frankfurt antwoord moeten geven.

FRANKFURT
De groteske openingsceremonie van het Frankfurtse kongres dat in juli 1929 plaatsvond deed al het ergste vrezen, schreef Lehning. Inderdaad bleek het de inleiding van een doelbewuste taktiek de Liga volkomen en zonder reserve achter de politiek van de Comintern te plaatsen. Hetgeen niet alleen de niet-communisten maar vooral ook de communisties-sympatiserenden hoogst verbaasde (22). Vrijheid van spreken bestond nauwelijks meer. De Ligt zag ternauwernood kans zijn referaat 'Eenheid van den strijd tegen onderdrukking en van dien tegen militarisme en oorlog' uit te spreken. Ook moest hij vaststellen dat zijn betoog in een 'vervalste' vorm door de persdienst van de Liga verspreid werd.
Stellig hadden de communisten alle redenen om De Ligt's konklusie te verdonkeremanen: "De ware strijd tegen imperialisme en vóór nationale onafhankelijkheid is een strijd tegen elk militarisme en tegen iedere oorlog steeds meer gevoerd met geweldloze middelen, waarvan het gebruik de zedelijke onafhankelijkheid en de revolutionaire kracht waaruit zij ontstonden, voortdurend versterkt" (23). Wel zag Wim Jong als vertegenwoordiger van het Nederlandse Sociaal-Anarchistische Verbond kans het belang dat de Liga, ondanks alle communistiese bemoeienissen kon hebben, te onderstrepen: "Als het blanke proletariaat weigert te strijden tegen zijn gekleurde lotgenoten, wordt de bevrijding der onderdrukten mogelijk". En Jong wees in dit verband op het goede voorbeeld dat de anarchist Anton Constandse had gegeven. (24)
Toen in 1927 in China, door de revolutionaire ontwikkelingen de buitenlandse nederzettingen aan de kust in gevaar kwamen werd er een internationale militaire aktie georganiseerd om met vloten en troepen die buitenlandse belangen te beschermen. Nederland zou daaraan deelnemen met het oorlogsschip Sumatra. In *De Vrije Socialist* riep Constandse de matrozen op te weigeren hieraan deel te nemen onder de leuze 'oorlog aan de oorlog'. Constandse zou er voor in de gevangenis belanden ..... (25)
De besluitvorming in Frankfurt verliep allerbelabberdst. Van overleg was nauwelijks sprake meer. De communisten die veel nadrukkelijker aanwezig waren dan in Brussel wilden slechts hun eigen resoluties door het kongres en de diverse commissies jagen. Met als gevolg dat de uitkomsten nauwelijks enige praktiese waarde meer hadden ... 'Wait and see' besloot de PI bij monde van Hatta. Het zou, wat Hatta betreft, een definitief afscheid van de Liga betekenen (26).
Na Frankfurt zou de Liga in feite slechts een schijnbestaan leiden. Het beleid van de Liga werd meer en meer ondergeschikt gemaakt aan de 'inzichten' van de Comintern. Vele leden haakten af of werden geroyeerd. Dat laatste overkwam zelfs Liga-voorzitter James Maxton! In 1931 werd ook Nehru tot 'verrader' uitgeroepen. De zetel van de Liga verhuisde een aantal malen, van Parijs naar Berlijn en weer terug, om in 1934 in Londen te belanden. Inmiddels had Stalin de Liga echter laten vallen. Het front was ver-

legd naar de Volkenbond, waarvan de Sovjetunie in dat jaar lid werd (27).
Zo werd een belangrijk initiatief van communisten door gekonkel van communisten en halfslachtigheid van rechtse èn linkse sociaal-demokraten om zeep geholpen.
Zelfs na de tweede wereldoorlog had de SDAP (PvdA) het nog niet geleerd: twee koloniale oorlogen ('politionele akties') en vooral Britse en Amerikaanse druk deed de sociaal-demokratie uiteindelijk 'inzien' dat het Indonesiese volk recht op vrijheid had (28).
In 1955 zou de Indiër Nambiar op de Konferentie van Bandung, waaruit de *Beweging van Ongebonden Landen* zou groeien nog eenmaal het enthousiasme van 'Brussel' memoreren. Zo'n 25 jaar later deed Cuba een poging ook deze beweging over te nemen: communisten veranderen niet zomaar....
Maar anarchisten evenmin! Het 'gelijk' van De Ligt en Lehning sinds de jaren '20 is alleen maar duidelijker geworden: 'Nationale onafhankelijkheid' betekende alles, behalve 'vrijheid'. Zelfs een minimale (parlementaire) demokratie funktioneert vrijwel nergens. De na-oorlogse 'vrede' wordt intussen in de derde wereld uitgevochten en de Nederlandse arbeidersbeweging draagt daar maar al te graag het zijne toe bij: fregatten voor Indonesië, Friendships voor Latijns-Amerika en als het aan de Industriebond had gelegen oòk onderzeeërs voor Taiwan (29).
En dus herhaalde Lehning in 1972 nog maar eens, dat het voor anti-imperialisten nuttig kan zijn om Bakoenin te lezen. (30) Want hoewel Bakoenin oòk schreef dat de staat een *histories noodzakelijk kwaad* is (31), is de staat ook in de derde wereld.

NOTEN

(1) Sukiman, aktief in nationalistiese beweging, later als premier (1950 - 51) fel anti-communist; (2) Brief d.d. 9.2.1929 in: R.C. Kwantes (red), 'De ontwikkeling van de nationalistische beweging in Nederlandsch-Indië (Bronnenpublikatie, dl. 3) Groningen 1981, pp. 184-187; (3) Jan Romein, 'Contra Tyrannos', De Groene Amsterdammer 19.2.1927; (4) Bart de Ligt, 'Vrede als daad', dl. 2, 1933, p. 324; (5) Zie over de SDAP en het koloniale vraagstuk: I. Cornelissen, 'Het kolonialisme' in: I. Cornelissen, G. Harmsen en R. de Jong (red.), 'De taaie rooie rakkers', Utrecht 1965, pp. 125-147 en H. v. Hulst, 'Indonesië ontwaakt' in H.v. Hulst e.a. 'Het roode vaandel volgen wij', Den Haag 1969, pp. 49-53, als ook: (6) J. de Kadt, 'Politieke herinneringen van een randfiguur', Amsterdam 1976, p. 50; (7) De PI was spoedig een politieke organisatie, door de Indonesiese onafhankelijkheidsbeweging erkend als 'Europese voorpost'. Veel informatie over de PI in Mohammed Hatta, 'Verspreide geschriften', Amsterdam 1952 (hieronder: Hatta, V.G.) Zie voor bespreking van deze geschriften van Arthur Lehning diens bundel 'De draad van Ariadne', pp. 102-111: 'De verantwoording van een staatsman'. Vgl. Arthur Lehning, 'Rede bij de overdracht van een bibliotheek' in de bundel 'Ithaka', pp. 119-124. Het gerucht gaat overigens dat onlangs in Singapore memoires van Hatta zijn verschenen!? (8) M. Hatta, 'De tweede internationale en onderdrukte volken: over hen en zonder hen' in: V.G. pp. 445-447; (9) Voor een (kommunistiese) visie op de Indonesië-politiek van de CPN zie J. Morriën, 'Indië los van Holland', Amsterdam, 1982. (10) Zie voor diskussies in de Comintern: Morriën, op.cit.; J. Degras. 'The communist international', vols. 2&3, Oxford 1960 èn B. Gross, 'Willi Münzenberg, eine politische Biographie' Stuttgart 1967 (Wellicht niet altijd even betrouwbare biografie van Münzenbergs weduwe). (11) Ten onrechte: 'Zo bloeide in de tijd, toen Vandervelde aan de Belgiese regering deelnam het stelsel van dwangarbeid in de Congo krachtig op' (Bart de Ligt in : Bevrijding, oktober 1930); (12) Gross, op.cit. p. 203. Het lijkt mij geenszins uitgesloten dat Mexico slechts Comintern-fondsen 'doorsluiste'; (13) Voor een compleet overzicht der deelnemers zie 'Das Flammenzeichen von Palais Egmont' Liga ... (Hrsg.), Berlin 1927, pp. 229-241 (officiëel verslag van Brusselse kongres) (14) Gross, op.cit. p. 205. Verg. het cyniese commentaar van Jacques de Kadt (op.cit. pp. 38-39): 'Fimmen bewonderde Willy Münzenberg, die onder vier ogen spotte met de officiële communistiese kopstukken en die F. dàarom als een onafhankelijk kommunist beschouwde. terwijl M. in het openbaar iedere

zwenking van de stalinistiese politiek verdedigde tot op het ogenblik dat de Moskouse processen hem te kras werden en hij werkelijk in de oppositie ging, om spoedig daarna door Stalins agenten vermoord te worden'; (15) Zie bijv. I. Geiss, 'The Pan-African movement', London 1974 (Duits orig. 1968) pp. 305ff. Onder invloed van Moskou stonden onder andere: de Noordafrikaanse afgevaardigden Hadj en Abd-el-Kader; Nguyen Ali Quoc (later als Ho Chi Minh bekend geworden) en de Japanse vertegenwoordiger Katayama, tevens lid van de Comintern; (16) A.M. Lehning, 'De liga tegen imperialisme en het congres van Frankfurt' (I) in: De Syndicalist 9.11.1929 (tweede deel: idem, 16.11.1929); (17) verklaring IAK (ondergetekend door Albert de Jong en A.M.L.) afgedrukt in De AS 18 (1975). In zijn korrespondentie met Gandhi zou Bart de Ligt herhaaldelijk deze verklaring aanhalen. Zie De Ligt/Gandhi, 'Geweldloosheid', Amsterdam 1983 pp. 19 en 66; (18) De Ligt 1933 op.cit. p. 325; (19) v. Hulst, op.cit. p. 171; (20) A.M. Lehning, 'De syndicalisten en de Liga tegen koloniale onderdrukking' (II) in De Syndicalist 7.9.1929 (dl. I verscheen in de Syndicalist van 17.8.1929); (21) A.M.L. 7.9.1929 op.cit.; (22) A.M.L. 9.11.1929 op.cit. Interessant detail uit de openingsshow: 'Ein General Sandino aus Nicaragua überbrachte eine blutgetränkte Fahne'; (23) Onder deze titel verscheen dat 'Wat De Ligt in naam van de IAMB had willen en behoren te kunnen zeggen' in: De Syndicalist 19 en 26.10.1929. De rede van Lehning in: De Syndicalist 24.8.1929 (een officiëel verslag van Frankfurt is (itt dat van Brussel) nooit verschenen); (24) De Ligt, 1933 op.cit. p. 326; (25) Zie hierover Anton Constandse, 'Een intermezzo: de bajes' in: De Gids 142:6-7 (oktober 1979), pp. 397-399. (26) M. Hatta, 'Een nabetrachting.... van Frankfurt' in: V.G. p. 186. De PI zou later weer toetreden. Zie Morriën op.cit. 69-70; (27) Zie over 'het einde' der liga: Geiss op.cit. p. 331, Gross op.cit. p. 210, Degras op.cit. vol.3 p. 389; (28) Zie voor PvdA en 'politionele akties': F. v. Baardewijk, 'De PvdA en het koninkrijk 1945-1947' in: J. Bank e.a. (red.), 'Het tweede jaarboek voor het democratisch socialisme', Amsterdam 1980, pp. 164-212. (29) Een overzicht van Nederlandse wapenhandel geeft 'Een zwarte lijst: Wapenexport naar de derde wereld', 2e druk 1982 (uitg. NIO-Vereniging Amsterdam 020 - 278888); (30) Arthur Lehning, 'Waarom het voor anti-imperialisten nuttig kan zijn om Bakoenin te lezen' (lezing sept. 1972) fragment in: De AS 18, pp. 16-21; (31) A. Lehning (red.) Bakoenin over anarchisme, staat en diktatuur, Amsterdam 1976, p. 52.

BOEKBESPREKINGEN

MACHNO

Aangezien er al in dagbladen als 'De Waarheid' en 'De Volkskrant' aandacht is besteed aan de heruitgave van het standaardwerk over de Machnobeweging kunnen we kort zijn over dit uitstekende initiatief van de Zwarte Bibliotheek. Aan deze herdruk van de oorspronkelijke uitgave (een Nederlandse vertaling van P. Arsjinofs 'Geschiedenis der Machno-beweging', die in 1935 bij de anarchistiese uitgeverij De Boemerang verscheen) is een informatief nawoord van Frans Lodewijkx toegevoegd. Er is sinds Arsjinof, die een belangrijke rol in de Machnobeweging speelde, zijn verslag publiceerde (in 1923) immers een uitgebreide hoeveelheid literatuur verschenen over Nestor Machno en de pogingen om in de Oekraïne een libertaire samenleving te vestigen. Niet alleen als histories document echter is het verslag van Arsjinof van waarde, ook als bijdrage tot beter begrip van ontstaan en verloop van latere gewapende verzetsbewegingen is het een belangrijk geschrift gebleken (HR)

Pjotr Arsjinof, Geschiedenis van de Machnobeweging. Anarchistiese praktijk in de Oekraïne 1918-1921. De Zwarte Bibliotheek, postbus 6368, Haarlem 1983. Prijs f. 29,50 (via postgiro 3863122 van DZB).

MACHTSOVERWICHT OF MACHTSEVENWICHT

(1) De Raad voor het Binnenlands Bestuur (RBB) is een wet (eind 1979) ingesteld orgaan, dat de regering gevraagd en ongevraagd adviseert over aangelegenheden, die de werking en inrichting van het Nederlandse binnenlandse bestuur betreffen in het algemeen, en in het bijzonder over decentralisatie. Deze Raad beschikt over een eigen onderzoeksbudget. In een brochure door die Raad uitgegeven (Den Haag, 1982) is te lezen welke thema's hij voor onderzoek in aanmerking wil doen komen. Ondermeer zou hij verschillende visies op de samenleving nader willen laten uitwerken voor het binnenlands bestuur. Dit wil hij laten doen door middel van het uitgeven van essay-bundels.

De Raad konstateerde namelijk dat er in zekere zin sprake is van een verstarring in het denken over de inrichting en werking van het binnenlands bestuur. Dit was een reden om aan de onderzoeksgroep rond de bestuurskundige prof. D.W.P. Ruiter van de Techniese Hogeschool in Twente, als opdracht te verstaan eens na te denken over 'vertikaal machtsevenwicht'. Deze onderzoeksgroep publiceerde over dat onderwerp een essay-bundel.

(2) Traditioneel worden de plaats en betrekkingen van bestuurslagen (gemeenten, provincies, rijk) beschouwd vanuit het oogpunt van doelmatigheid. Steevast levert dit eenzijdige bevelslijnen op van de hogere overheid naar de lagere overheden.. Hier is geen sprake van machtsevenwicht, maar van een machtsoverwicht dat bij de hogere overheid ligt. Op grond van een analyse van het federalisme, een politiek-maatschappelijke organisatietechniek die voor anarchisten niet vreemd is, heeft de voornoemde onderzoeksgroep en met name Ruiter, gewerkt aan de ontwikkeling van een visie gericht op machtsevenwicht in het binnenlands bestuur. Daarvoor heeft de onderzoeksgroep

aangegeven hoe en welke afhankelijkheden van de hogere overheden ten opzichte van de lagere overheden bijv. de relatie rijk-gemeenten er zouden moeten worden gekreëerd. Dit met het resultaat dat de eenzijdige bevelslijnen tenminste van een tegenwicht worden voorzien. Met name daar zitten aardige elementen in de bundel, die ook (of misschien wel juist) anarchisten zouden kunnen (of moeten) interesseren.
(3) Natuurlijk is duidelijk dat de essaybundel niet over anarchisme handelt. Maar het gaat wel over een problematiek die niet door anarchisten veronachtzaamd mag worden. Het is gemakkelijk gezegd dat de maatschappij van onderaf opgebouwd moet worden. Alsof dat geen vertikale lijnen oplevert. Het is even gemakkelijk gezegd dat de hogere organen alleen de koördinatie dienen. Alsof dan niet, in die organisatie althans bij sommigen veel informatie komt te zitten, wat weer maakt dat beslissingen in feite toch elders dan aan de basis worden genomen. En dit zonder dat ook maar iemand beschuldigd kan worden van naar macht te streven. Iets wat bijv. van J. Guillaume de drijvende kracht van het anarchisme in de Zwitserse Jura (1875) gezegd kan worden. Toch verwierf hij het (verg. o.m. hfdst. 12 van R.B. Bigler, Der libertäre Sozialismus in der Westschweiz; Köln 1963)
(4) De essaybundel bevat naast een inleiding en een samenvattend advies, essays van de hand van zeven verschillende juristen en bestuurskundigen. Telkens is gepoogd 'wicht en tegenwicht uit te werken ten aanzien van elementen uit de bestaande Nederlandse staatsorganisatie. Waar een machtsoverwicht wordt gekonstateerd, pleit men systematies voor invoering van zekere tegen-afhankelijkheden om de macht van de hogere overheid te temperen.
De RBB zegt in zijn Voorwoord over de essaybundel dat hij tot een positief oordeel is gekomen. Dit omdat het de onderzoeksgroep naar het oordeel van de RBB gelukt is een benadering uit te werken, waarbij machtsevenwicht tussen bestaande bestuurslagen op de voorgrond is gezet.
(5) Onlangs is bericht dat de regering besloten heeft tot opheffing van de RBB. Vanzelfsprekend wordt het argument van de bezuinigingen aangevoerd. De VVD-er Rietkerk (minister van binnenlandse zaken) meent dat ondermeer dienstonderdelen van zijn ministerie zich ook met de RBB-taak kunnen bezighouden. Dat zal wel. In ieder geval zullen er dan geen essaybundels meer worden geproduceerd als waarvoor hier aandacht is gevraagd. Daaraan had de minister van binnenlandse zaken nog niet gedacht ...
Waar hij inmiddels wel aan heeft gedacht, is partikuliere organisatieburo's te bedenken met opdrachten. Zo is Twijnstra Gudde NV goed voor 'Evaluatie herindeling Zuid-Limburg' en buro Berenschot voor 'Effektrapportage betreffende miljeuvergunningen'. Het spel was al duidelijk; het wordt nu openlijk gespeeld. (ThH).

Vertikaal machtsevenwicht in het binnenlands bestuur; essaybundel onder redaktie van prof. mr. D.W.P. Ruiter Staatsuitgeverij, Den Haag, 1982; 254 pag.; 29,50.

OPROEPEN UIT DE GEVANGENIS VAN SEGOVIA

Uitgeverij De Lantaarn verzorgde - op fraaie wijze - de Nederlandse vertaling van deze in Frankrijk, bij Champ Libre in 1980, verschenen oproepen.
Het gaat om een verzameling teksten van de autonome groepen, over hun strijd, de vervolgingen en hun ideeën. De Nederlandse uitgave bevat nog een kort voorwoord (noot) van de uitgever van september 1983 en een "Rondschrijven aan alle internationalisten" uit 1981 van de "Federatie van het Ge-

west Nederland van de Internationale Vrienden". De Spaanse teksten zijn verklaringen, oproepen en intervieuws en voorts zijn er tweetalige gedichten uit de gevangenis van Segivia opgeno men in het boekje.
De autonomen zien geen enkel heil in de rekonstruktie van de oude organisaties of nieuwe konstrukties op grondslag van oude ideeën over de strijd. De autonomie van de klassenstrijders staat zeer centraal. In de strijd wordt geweld als onvermijdelijk gezien, maar dit geweld wordt - anders dan bijv. de RAF en de ETA - uitsluitend in het kader van een veel bredere en massalere strijd gebruikt. De conclusie waartoe de Autonome groepen kwamen is "dat men door de gewapende strijd, maar zonder die als enige methode toe te passen, de economische moeilijkheden kan oplossen bij de financiering van de vernietiging van wat ons belemmert te leven: de loonarbeid, de waar en de staat". (p.31). En dit in een situatie waarin volgens de analyse van de autonomen er geen alternatief is voor de sociale revolutie.
Het is jammer dat het voorwoord niet meer dan een noot is. Veel betreffende de autonome groepen, o.a. hun ontwikkelingen na 1980, blijft, en helemaal voor een Nederlands publiek, in het vage en in het duister. Het beste leert men hun opvattingen nog kenne daar waar zij zich - o.a. in intervieuws - afzetten tegen de oude vormen en gedachten van de libertaire beweging.
Maar oningewijden zullen zich oningewijd blijven voelen. Of beter: zij zullen zich zelfautonoom - moeten inwijden en inzetten. (RdJ).
Oproepen uit de gevangenis van Segovia. Coördinatie van autonome groepen in Spanje. De Lantaarn, postbus 3593, Amsterdam. Prijs f. 15,--

ZUID AFRIKA

Robbeneiland, in de tijd van de Verenigde Oost-Indische Compagnie een verbanningsoord voor lastige vorsten uit Nederlands Indië, later een kolonie voor lepraleiders en in de 19e eeuw een krankzinnigengesticht.
De zuidafrikaanse regering zou het eiland opnieuw in gebruik nemen als verbanningsoord, als strafkolonie voor o.a. politieke gevangenen. 'Daar zit Nelson Mandela achter een tafeltje, bestudeert een schriftelijke kursus', meldde W.F. Hermans onlangs in een poëtiese bui vanachter zijn verrekijker (NRC 8.8.1983). Het feit dat Mandela als leider van de 'communistiese terreurorganisatie ANC (het African National Congress) in verzekerde bewaring was gesteld achtte deze amateur-Zuid—Afrika-specialist 'niet totaal onredelijk'.
Ook Indres Naidoo had het twijfelachtige voorrecht op Robbeneiland te belanden. Na een sabotageaktie tegen een spoorweginstallatie werd hij in 1963 tot tien jaar gevangenisstraf veroordeeld. Inderdaad kwam hij in '73 vrij en wist in 1977 Zuid Afrika te ontvluchten. Hij vertelde zijn herinneringen aan Albie Sachs, die ze op schrift stelde en ze in 1982 als 'Islands in chains' publiceerde. Onlangs verscheen hiervan een (voortreffelijke Nederlandse vertaling. 'Tien jaar Robbeneiland' is een indrukwekkend verslag van een gevangene die ondanks ontberingen en vernederingen geestelijk overeind bleef. In de loop der jaren, zo blijkt ook uit Naidoo's relaas, werd de situatie op Robbeneiland op een aantal punten verbeterd, oa als gevolg van de druk van buiten op het Zuidafrikaanse regime.
Een soort 'open universiteit' zoals Hermans lijkt te denken is Robbeneiland vooralsnog niet. Druk van buiten *blijft* van groot belang. Toch jammer dat dit soort boeken altijd door de verkeerde mensen gelezen wordt, dat wil zeggen, de 'verkeerde' mensen lezen ze niet of nauwelijks. (CB)

Tien jaar Robbeneiland, Gevangenen van de apartheid. De ervaringen van

Indres Naidoo verteld aan Albie Sachs; Wereldvenster, Bussum; 1983; 221 blz. f. 24,50.
(NB. Het Nederlandse Komitee Zuid Afrika is gevestigd aan de Oudezijds Achterburgwal 173, 1012 DJ Amsterdam, tel. 020 - 270801).

LINKSE FRONTVORMING

Hoewel Nederland buiten de eerste wereldoorlog (1914-1918) bleef, ontstond er al spoedig verzet tegen de mobilisatie en het gebrek aan voedsel en brandstof. Vrouwen- en werklozencomitès voerden aktie en werden daarbij gesteund door syndikalisten, anarchisten en tribunisten (de marxisten die zich in 1917 geheel met de bolsjewisten in Rusland solidariseerden). Er kwam zelfs een overkoepelende organisatie tot stand, de SAV - 1916 omgevormd tot RSC. Deze probeerde de bevolking te mobiliseren in de 'echte' oorlog, die tegen de eigen bourgeoisie. In een minitieus , maar nietemin boeiend geschreven overzicht schets Jan Erik Burger het verloop van deze linkse frontvorming. De historie van SAV/RSC werd gekenmerkt door onderlinge twisten (resulterend in een uittreden van christen- socialisten, anarchisten en antimilitaristen, die vooral een principiële bestrijding van de oorlog voorstonden), een problematiese verhouding tot de sociaal-demokraten (die in 1918 toenadering zochten tot het NAS de syndikalistiese vakorganisatie), en de spontaniteit van het arbeidersprotest. Zeker als bijdrage aan de geschiedschrijving van de anarchistiese en syndikalistiese beweging in Nederland is de studie van Burger meer dan welkom. Want wie knippert niet even met de open ogen wanneer vermeld wordt dat anarchisten en anderen een protestbijeenkomst organiseerden i.v.m. de arrestatie van de hoofdredakteur van De Telegraaf (in 1915). (HR).

Jan Erik Burger, Linkse frontvorming, samenwerking van revolutionaire socialisten 1914-1918. Reeks de Nederlandde Arbeidersbeweging nr. 12. Van Gennep Amsterdam 1983. Prijs f. 29,50

DE VRIJE KATHEDER

Als er iets is waarin een klein land groot kan zijn is dat wel de mate waarin zo'n landje over buitenland beschikt. Desondanks is de belangstelling voor dat buitenland in Nederland lange tijd vrijwel beperkt gebleven tot de niet eens zo spreekwoordelijke kooplieden en dominees. De interesse in de wetenschappelijke wereld was gering en doorgaans ondergeschikt aan andere belangen: van oudher bemoeiden juristen zich met het internationale recht, waar een handelsnatie als Nederland natuurlijk alle belang bij had, terwijl de bestudering van niet-westerse kulturen vrijwel uitsluitend plaatsvond in het kader van de opleiding van koloniale bestuursambtenaren.
Pas na de tweede Wereldoorlog zou dit grondig veranderen. Op het terrein van de ontwikkelingspolitiek zou Nederland in de jaren '60-'70 door velen zelfs als 'gidsland' beschouwd worden-een niet geringe prestatie voor thuisbasis van zo'n vele multinationals........
Voor het brede verzet tegen het gevoerde beleid t.a.v. Oost-Europa in het algemeen en de daaruit voortvloeiende (kern)wapenwedloop in het bijzonder smeedde Walter Laqueur de term 'hollanditis', een typering die zoals bekend niet uit de lucht kwam vallen. De wetenschappelijke wereld had dit maal zelfs vooraan gelopen: lang voordat er sprake was van een brede vredesbeweging, was in Groningen het polemologies instituut opgericht dat zich met vraagstukken van oorlog en vrede ging bezighouden!
Deze globale schets is op zijn minst in een opzicht onvolledig: de dikwijls heftige diskussies in en vooral ook tus-

sen linkse kringen en kringetjes over ontwikkelingen in het buitenland worden hierin over het hoofd gezien. Het is de verdienste van Fenna van der Burg om, vanuit de polemologie zo'n diskussie eens nader te belichten: eind 1983 promoveerde zij op een proefschrift over het blad De Vrije Katheder, dat in de Tweede Wereldoorlog door communistiese studenten was opgericht en na de oorlog als weekblad werd voortgezet (sinds 1948 als maandblad), tot het in 1950 weer werd opgeheven. Het was de bedoeling van de redaktie dat het blad zou uitgroeien tot 'een platform voor communisten en niet-communisten', zoals ook de ondertitel van Van den Burg's studie luidt. Ten onrechte, zoals zij zelf schrijft, want de 'niet-communisten' die in de VK publiceerden waren weliswaar geen lid van de CPN maar wel degelijk 'sympathisant'. Alleen enkele auteurs die in de eerste na-oorlogse jaargang van het blad publiceerden, vormden hierop een uitzondering. De overgrote meerderheid gaf blijk een 'goed communist' te zijn door de 'juiste' houding tegenover de Russiese revolutie aan te nemenHierdoor onderstreepte De Vrije Katheder veeleer het isolement waarin de na-oorlogse CPN al spoedig verviel dan dat d.m.v. het blad dat isolement doorbroken werd.
Inhoudelijk interessant werden de VK-diskussies zelden. Typerend was de ontvangst van Koestlers 'Nacht in de middag' (1946) :Theun de Vries vond het een 'slecht' boek, Annie Romein bestreed dit door er op te wijzen dat het boek vooral 'gevaarlijk' was. Aan wat Koestler beweerde werd aldus volledig voorbijgegaan.
Van den Burg geeft van dit alles een nauwkeurige beschrijving. Had zij behalve een degelijke historiese studie ook een interessant boek willen schrijven dan zou zij bijvoorbeeld een ander blad hebben moeten uitkiezen. (CB)

Fenna van den Burg, De Vrije Katheder 1945-1950. Een platform voor communisten en niet-communisten, Van Gennep Amsterdam 1983, Prijs f. 39,50.

NATIONALISME, BEVRIJDINGSBEWEGING en anarchistische kritiek

Prijs – *f. 4,90*